

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra rusistiky a lingvodidaktiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Problematika použití neurčitých zájmen z lingvodidaktického hlediska

The issues of indefinite pronouns usage from the linguodidactic point of view

Bc. Natalia Hasan

Vedoucí práce: PaedDr. Zuzana Liptáková, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní školy
a střední školy dějepis — ruský jazyk (N D-RJ)

Rok odevzdání: 2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Problematika použití neurčitých zájmen z lingvodidaktického hlediska vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 14. 07. 2017

.....

podpis

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování PaedDr. Zuzaně Liptákové, Ph.D., za její cenné rady a trpělivost při vedení mé diplomové práce. Rovněž bych chtěla poděkovat své rodině a přátelům za podporu a vstřícnost, kterou mi po celou dobu psaní této práce projevovali, velký dík patří Krystyně Heinz a Alině Hasan.

.....

podpis

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá problematikou neurčitých zájmen v ruském jazyce z lingvodidaktického hlediska. Tvoří ji teoretická a praktická část. Teoretická část je věnována obecné charakteristice a klasifikaci tohoto slovního druhu z hlediska lingvistiky, dále pak lingvodidaktickým postupům osvojování gramatických jevů s důrazem na neurčitá zájmena. Praktická část vychází z analýzy a komparace učebnic ruštiny pro české základní a střední školy, jejímž cílem je zjistit a porovnat zastoupení daného učiva a přístup k jeho osvojení. Praktickým výstupem práce budou konkrétní návrhy metodických postupů a cvičení zaměřených na efektivní osvojení zkoumaného učiva.

KLÍČOVÁ SLOVA

neurčitá zájmena, ruský jazyk, lingvodidaktika, kategorie neurčitosti, procvičování neurčitých zájmen, osvojování gramatiky cizího jazyka

ABSTRACT

This diploma thesis is dealing with the problematics of indefinite pronouns in a Russian language from the linguodidactic point of view. It consists of theoretical and practical parts. The theoretical part is dedicated to general characteristics and classification of this part of speech from linguistic point of view. Furthermore, it also reflects linguodidactic procedures in acquiring grammatical phenomenon with the focus on indefinite pronouns. Practical part is based on the analysis and the comparison of Russian course books used at primary schools and high schools in the Czech Republic. The practical part of the thesis also aims to find out and compare the representation of the given schoolwork and the approach to its acquirement. The concrete suggestions of methodological procedures and exercises focused on effective learning of the given topic are meant to be the practical result of this diploma thesis.

KEYWORDS

indefinite pronouns, Russian language, language teaching methodology, category of indefiniteness, practising of indefinite pronouns, grammar acquisition of a foreign language

Obsah

Úvod.....	7
I TEORETICKÁ ČÁST	9
1. Zájmeno (местоимение)	9
1.1 Obecná charakteristika zájmen	9
1.2 Klasifikace zájmen	11
2 Kategorie neurčitosti (indeterminace)	19
3 Neurčitá zájmena	21
3.1 Neurčitá zájmena v češtině	21
3.1.1 Tvorba neurčitých zájmen v češtině	22
3.2 Neurčitá zájmena v ruštině	24
3.2.1 Tvorba neurčitých zájmen v ruštině	25
4 Osvojování gramatiky cizího jazyka	30
4.1 Lingvistické principy výuky ruské gramatiky	31
4.2 Psychologické principy výuky ruské gramatiky	32
4.3 Metody vyučování gramatiky ruského jazyka	33
4.4 Seznámení s novým gramatickým jevem	35
4.5 Procvičování – upevňování gramatické látky	38
4.5.1 Typologie gramatických cvičení	40
4.6 Opakování	44
II PRAKTICKÁ ČÁST	47
5 Analýza učebních souborů pro výuku ruského jazyka	47
5.1 Charakteristika vybraných učebních souborů	47
5.1.1 Raduga po-novomu (Радуга по-новому)	47
5.1.2 Pojehali (Поехали)	48
5.1.3 Klass! (Класс!)	49
5.2 Analýza vybraných učebních souborů z pohledu osvojování učiva o neurčitých zájmenech	50
5.2.1 Raduga po-novomu (Радуга по-новому)	50
5.2.2 Pojehali (Поехали)	54
5.2.3 Klass! (Класс!)	56
5.2.4 Komparace učebnic z hlediska prezentace a osvojování problematiky neurčitých zájmen	60

6	Možnosti procvičování neurčitých zájmen	65
6.1	Návrh doplňkových cvičení k učebnicím	65
6.2	Soubor cvičení pro vysokou jazykovou úroveň	70
6.3	Vzdělávací aplikace KAHOOT!	78
	Závěr	81
	Seznam použité literatury	83
	Resumé.....	89
	Резюме.....	91

Úvod

Předmětem diplomové práce je problematika neurčitých zájmen z hlediska osvojování ruského jazyka českými žáky. Systém neurčitých pronomín je v ruském jazyce mnohem více diferencován než v českém. Pro vyjádření neurčitosti zájmen se v ruštině používá mnoho variant, a to v závislosti na kontextu. Vlivem této divergence ruská neurčitá zájmena patří do kategorie zvláště obtížných jevů.

Neurčitá zájmena jsou složitým jevem nejen pro začínající žáky, ale také pro ty, kteří se ruským jazykem zabývají již déle. Jedná se o jev, který je často používán v běžné komunikaci a plní významné syntaktické funkce. Při osvojování cizího jazyka je tedy třeba na něj klást důraz a systematicky na něm pracovat. Využitím vhodného metodického přístupu při výuce, zahrnujícího opakování pomocí široké škály cvičení, se stává pravděpodobnější, že při použití neurčitých zájmen budou žáci v budoucnu méně chybovat.

Významným aspektem při výuce cizího jazyka na jednotlivých úrovních jsou různé didaktické pomůcky. V současné době jsou atraktivním a efektivním nástrojem pro zprostředkování učební látky informační technologie, které jsou pro dnešní žáky a studenty zajímavým a motivačním zpestřením. Mezi hlavní učební pomůcky však patří učebnice, jež ve výchovně-vzdělávacím procesu plní nezastupitelnou funkci. Z toho důvodu se tato diplomová práce zabývá učebnicemi pro výuku ruského jazyka na základních a středních školách. Analyzuje přístup k prezentaci látky týkající se neurčitých zájmen a také se zabývá cvičeními, která jsou vytvořena k osvojování, upevňování a opakování tohoto jevu. Pro pochopení neurčitých zájmen a následné vytvoření této analýzy učebnic je nutná znalost obecné charakteristiky zájmen, a to s důrazem na zájmena neurčitá.

Jedním z cílů této práce je tedy zkoumání neurčitých zájmen z lingvodidaktického hlediska. Následné vytvoření přehledné analýzy a komparace učebnic ruštiny pro základní a střední školy má za cíl zjistit a porovnat zastoupení daného učiva a přístup k jeho osvojení. Praktickým výstupem práce jsou konkrétní návrhy metodických postupů a interaktivní kvíz zaměřený na efektivní osvojení zkoumaného učiva.

Práce je rozdělena do dvou základních částí, a to do teoretické a praktické, které se dále člení na podkapitoly. Teoretická část je rozdělena do tří tematických celků. První kapitola teoretické části se věnuje obecné charakteristice zájmen, jejich funkcím a stručné klasifikaci. Předmětem diplomové práce jsou zájmena neurčitá, proto jejich charakteristika a principy jejich tvoření jsou uvedeny v samostatné kapitole. Z toho důvodu, že jsou zájmena součástí gramatického systému, jsou v poslední kapitole teoretické části uvedeny obecné didaktické principy práce s gramatikou ve výuce cizího jazyka.

Praktická část se skládá ze dvou menších tematických celků. První se věnuje analýze a komparaci učebnic ruského jazyka pro základní a střední školy. Hodnotí se zde, jakým způsobem je v jednotlivých učebnicích problematika neurčitých zájmen vyložena a jaká cvičení, zaměřená na jejich osvojování, upevňování a opakování, jsou v nich obsažena. Druhá kapitola nabízí soubor gramatických cvičení pro efektivní osvojování učební látky o neurčitých zájmenech, který by mohl být při výuce tohoto mluvnického jevu na hodinách ruštiny využíván.

I TEORETICKÁ ČÁST

1. Zájmeno (местоимение)

Je důležité znát obecnou charakteristiku pronomin, protože jejich vlastnosti se vztahují na všechny druhy zájmen, tzn. i na zájmena neurčitá. Cílem této kapitoly je nejen vytvořit ucelený teoretický přehled o zájmenech, ale také seznámit s jejich klasifikací. Pronomina jsou zde definována a klasifikována z pohledu jak českých tak ruských lingvistů.

1.1 Obecná charakteristika zájmen

Zájmena, z latiny pronomina, což v překladu znamená místo jmen, jsou dle „*Stručné mluvnice české*“ definována jako „slova, která sama neoznačují osobu, zvíře, věc nebo vlastnost, nýbrž jen zastupují příslušná jména podstatná a přídavná, popř. určitou nebo neurčitou osobu, věc nebo vlastnost jen naznačují nebo na ně odkazují anebo vyjadřují vztah osoby mluvící k nim; teprve ze situace vyplývá, o kterou osobu, věc nebo vlastnost jde.“¹

Člen Pražského lingvistického kroužku profesor L. V. Kopeckij svou definici zájmen vytvořil na základě jejich srovnání s lexikálně plnovýznamovými slovními druhy (podstatnými a přídavnými jmény, číslovkami, slovesy a příslovci), od nichž se zájmena odlišují tím, že nenazývají význam slova přímo, nýbrž na něj jen ukazují a zobecňují jej. Konkrétní význam zájmena nabývají pouze v rámci kontextu nebo v určité komunikační situaci.²

Podobně zájmena definuje P. Adamec a kol. ve skriptech určených pro studenty rusistiky, kde je pro lepší pochopení uvedeno srovnání dvou slov, a to podstatného jména „мальчик“ (kluk, chlapec) a zájmena „он“ (on). Na tomto příkladu je možné vidět, že v prvním z nich jsou zahrnuty sémantické prvky „человек“ (člověk), „ребенок“ (dítě), „мужской пол“ (mužské pohlaví), kdežto v druhém případě, pokud by slovo „он“ (on) stálo izolovaně, tak by mělo pouze obecně kategoriální význam, jako předmět v nejširším významu

---

¹ Havránek, B. – Jedlička, A., 1996, s. 87.

² srov. Kopeckij, L. V., 1976, s. 150. Překlad: N. Hasan.

(mohlo by se tedy jednat i o člověka, i o zvíře, i o konkrétní předmět, i o abstraktní pojem – samozřejmě jen tehdy, pokud jsou vyjádřeny substantivem mužského rodu). Jako další příklad lingvisté uvádějí přídavné jméno „зеленый“ (zelený) a zájmeno „такой“ (takový). V prvním případě se projevují takové sémantické rysy jako vlastnost, již lze registrovat zrakem; označení určitého odstínu barevného spektra; optický dojem, podobný tomu, co vyvolávají listy rostlin, tráva, atp. Zájmeno „такой“ má zde opět obecně kategoriální význam.³

E. Doležalová ve své práci definuje zájmena podobně jako ostatní lingvisté, nadto dodává, že zájmena jsou používána pro vyjádření otázky.⁴

Výše jsou uvedeny definice, které jsou obsaženy v české mluvnici nebo v učebnicích psaných pro české studenty filozofických nebo pedagogických fakult. Ruský výkladový slovník D. N. Ušakova tento slovní druh objasňuje obdobně, a to: Zájmeno, zájmena, srov. (gram.). Název pro jeden ze slovních druhů - slovo jako takové nenese význam určitého předmětu nebo čísla (v odlišnosti od podstatných, přídavných jmen, číslovek), ale tento význam nabývá v souvislosti s danou komunikační situací (slovo nahrazující jméno; překlad lat. pro – místo a nomen – jméno).⁵

Zájmeno lze definovat i z pohledu filozofie, např. A. Beglyarova ve svém článku píše, že struktura lidského vědomí předpokládá přítomnost dvou prvků, a to poznání vnějšího světa (předmětů, jevů a jejich vzájemných vztahů) a sebepoznání, tzn. uvědomění si vztahu mezi člověkem a realitou. Zájmeno souvisí se sebepoznáním a zavádí do systému slovních druhů pojmy „já“ a „ty“ a také všechno ostatní, co se nachází vně „já“ a „ty“ a zároveň tvoří předmět komunikace. Zájmeno je nejvíce antropocentrickým slovním prvkem řeči a jeho používání umožňuje uvést do komunikace myslící a hovořící subjekt. Dále uvádí, že pronomina vyjadřují celou škálu sémantických významů. Zároveň se v nich explicitně projevují vztahy mezi předměty, jevy a hovořícími subjekty (přivlastňovací zájmena), a také charakter a úroveň vědomostí hovořících subjektů o daných předmětech a jevech (ukazovací, tázací, neurčitá, aj. zájmena).⁶

---

³ srov. Adamec, P., 1996, s. 135. Překlad: N. Hasan.

⁴ srov. Doležalová, E., 1997, s. 76. Překlad: N. Hasan.

⁵ srov. Толковый словарь Ушакова: Местоимение это, 2000-2017, online. Překlad: N. Hasan.

⁶ srov. Beglyarova, A. L., 2009, online, s. 128. Překlad: N. Hasan.

Na základě porovnání výše uvedených definic zájmen v českém a ruském jazyce lze dojít k závěru, že objasnění tohoto slovního druhu se v podstatě u různých lingvistů nijak zvlášť neliší. Uvedené charakteristiky se navzájem nevylučují. Nicméně některé z nich zájmeno popisují podrobněji, a to v závislosti na typu zdroje (výkladový slovník, mluvnické nebo skriptum), ze kterého bylo čerpáno. Avšak všechny definice kladou důraz na skutečnost, že zájmena jsou slovními druhy, které nabývají plnohodnotný lexikální význam v kontextu nebo v souvislosti s určitou komunikační situací.

1.2 Klasifikace zájmen

Zájmena, jako každý slovní druh, plní určité funkce, podle nichž jsou klasifikována do skupin. Podkapitola „*Klasifikace zájmen*“ se zabývá typologií zájmen, která je vytvořena na základě jejich sémantických rysů a dále je v ní uvedena i klasifikace, opírající se o gramatické hledisko. Z toho důvodu, že hlavním z předmětů práce jsou zájmena neurčitá, je tento typ pronomin ve srovnání s ostatními (u kterých je provedena pouze stručná charakteristika) rozebrán mnohem podrobněji v samostatné kapitole.

„*Stručná mluvnice česká*“⁷ dle významu klasifikuje zájmena takto:

- **Zájmena osobní** (personalia), která se používají pro vyjádření:

1. osoby – *já, my* (pro označení mluvčího);
2. osoby – *ty, vy* (pro označení osoby, se kterou mluvčí hovoří);
3. osoby – *on, ona, ono, oni* (pro označení osob nebo věcí, o nichž se mluví).

Do této skupiny patří i **zvratné** (reflexivní) **zájmeno osobní**: *sebe, sobě, si,...* (pro označení vztahu k osobě či věci, která je v téže větě podmětem, a to bez rozdílu, zda jde o osobu 1., 2. nebo 3.).

Ve větě mohou tato zájmena v 1. osobě plnit funkci podmětu.

- **Zájmena přivlastňovací** (posesiva), jež vyjadřují přivlastnění:

1. osobě – *můj, náš*;
2. osobě – *tvůj, váš*;
3. osobě – *jeho* (pro mužský a střední rod), *její* (pro ženský rod), *jejich* (pro množné číslo kteréhokoli rodu).

---

⁷ srov. Havránek, B. – Jedlička, A., 1996, s. 87-90.

Jedné osobě pak přivlastňují zájmena – *můj, tvůj, jeho, její*,
více osobám – *náš, váš, jejich*.

Sem se řadí i **zvratné** (reflexivní) **zájmeno přivlastňovací** *svůj*,
jež přivlastňuje kterékoli osobě, jeli v téže větě podmětem, např. *Tomáš má rád svou sestru*.

Zájmeno přivlastňovací plní ve větě většinou funkci shodného přívlastku.

- **Zájmena ukazovací** (demonstrativa), která v řeči ukazují na určitou osobu, věc, zvíře vlastnost. Jedná se o tato pronomina: *ten, tento, tenhle, onen, takový*.
- **Zájmena tázací** (interrogativa), jež se používají pro doplnění informace. Jejich prostřednictvím se tážeme po osobě, věci nebo vlastnosti. Jsou to zájmena: *kdo, co, jaký, který, čím*.
- **Zájmena vztažná** (relativa), která vyjadřují vztah vedlejší věty k některému z členů ve větě řídící (obvykle k substantivu). Do této skupiny se řadí, podobně jako u zájmen tázacích, tato pronomina: *kdo, co, jaký, který, čím* a zájmeno *jenž*.
- **Zájmena neurčitá** (indefinita), jsou ta, jež ukazují na blíže neurčené osoby, předměty nebo vlastnosti.⁸ Tvoří se složením tázacího zájmena a prefixu (*ně-*, *lec-*, *leda-*, *kde-*, *málo-* aj.) a částí (*-si*, *-koli* aj.): *někdo, něco, něčí, některý, nějaký; kdosi, cosi, čísi, kterýsi, jakýsi, jakýkoli(v); leckdo, ledaco, kdokoli(v), kdekdo, málokdo*.⁹

K tomuto druhu B. Havránek řadí i zvláštní skupinu, tzv. **zájmena vymezovací**: *všechn* (*všichni*) – pro vyjádření souhrnnosti a úplnosti;
každý – pro vymezení určité věci nebo osoby jako součásti celku;
týž (*tentýž*) – pro vyjádření totožnosti a také zájmena *sám* a *samý*.

- **Zájmena záporná** slouží k popření existence nějaké osoby, věci, vlastnosti. Patří sem zájmena: *nikdo, nic, nijaký, ničí* a *žádný*. Tento druh pronomin se podobně jako zájmena neurčitá tvoří pomocí tázacích zájmen *kdo, co, jaký, čím* a jejich připojením k předponě *ni-*.

Podle jiné klasifikace jsou zájmena záporná sdružena do jedné skupiny s některými zájmeny vymezovacími. Tento druh pronomin se nazývá **zájmena totalizující kvantum a míru** (totalizátory). Jedná se o zájmena, vyjadřující jednak **význam úplného množství** (*všechn*, *všechna*, *všechno*, *všichni*, *všechny*, *všechna*;

---

⁸ srov. Zaimek nieokreślony, 1997-2017, online. Překlad: N. Hasan.

⁹ srov. Havránek, B. – Jedlička, A., 1996, s. 87-90.

všecek, všecka, všecko, vše, všicci, všecky, všecka; veškerý, -á, -é,...; všeliký, -á, -é; každý, -á, -é; oba, hov. oba dva a zájmeno *sám, samotný*), jednak opačný význam, tzn. **význam popření jakéhokoli množství** (*nikdo, nic, nijaký, ničí, žádný*).¹⁰ Tato klasifikace dále vymezuje i **zájmena (ne)totožnosti** (identifikační). „Vyjadřují, zda jevy označované zájmeny jsou totožné s dalšími jevy téhož druhu, nebo zda jsou naopak netotožné (odlišné). Významu totožnosti slouží zájmena *týž/tentýž, táž/tatáž, totéž*. Jejich kratší formy jsou knižní. (...) V hovorovém projevu jsou však oba druhy nahrazovány spojením *ten samý, ta samá, to samé*. Opačný význam – netotožnost (odlišnost) vyjadřuje zájmeno *jiný, jiná, jiné*,... Jeho sémantickým rysem je popření nějakého subjektu nebo vlastnosti a nahrazení dalšími, obvykle téhož druhu: *Za jiných okolností by se to nestalo*; (...).“¹¹

Další typologie vymezuje skupinu **zájmen určitých**, kterou tvoří zájmena osobní (v tom i zvrtné zájmeno osobní), přivlastňovací (spolu se zvrtným zájmenem přivlastňovacím), zájmena ukazovací a také záporná. Naproti tomu stojí **neurčitá pronomina**, ke kterým patří zájmena tázací, vztažná a neurčitá ve vlastním smyslu.¹²

Tabulka¹³, vyjadřující českou klasifikaci zájmen dle sémantických rysů:

Druhy zájmen dle významu	Příklady
Osobní Zvrtné zájmeno osobní	já, my, ty, vy, on, ona, ono, oni sebe, sobě, si
Přivlastňovací Zvrtné zájmeno přivlastňovací	1. osobě – můj, náš; 2. osobě – tvůj, váš; 3. osobě – jeho, její, jejich svůj
Ukazovací	ten, tento, tenhle, onen, takový,...
Tázací	kdo, co, jaký, který, čím
Vztažná	kdo, co, jaký, který, čím, jenž
Neurčitá	někdo, něco, něčí, některý, nějaký; kdosi, cosi, čísi, kterýsi, jakýsi, jakýkoli(v); leckdo, ledaco, kdokoli(v), kdekdo, málokdo,...

¹⁰ srov. Nekula, M., 1995, s. 300.

¹¹ Nekula, M., 1995, s. 294.

¹² srov. Čechová, M., 2000, s. 208.

¹³ Tabulka je vytvořena na základě výše uvedené klasifikace zájmen.

Вывозов	všechen (všichni), každý, týž (tentýž), sám, samý
Зáporná	nikdo, nic, nijaký, ničí, žádný

Ruská klasifikace zájmen dle sémantických rysů je podobná české. Ruští lingvisté člení zájmena na¹⁴:

- **Личные местоимения** (osobní), jež se používají pro vyjádření:
  1. a 2. osoby – *я, мы, ты, вы* (pro označení účastníků komunikace);
  3. osoby – *он, она, оно, они* (pro označení osob, jež se komunikace neúčastní).
 Ve větě tato zájmena mohou plnit funkci podmětu nebo předmětu.
- **Возвратное местоимение** (zvrtné) *себя*, které označuje činnost namířenou na subjekt. Zájmeno *себя* nemá tvar pro 1. pád a nerozlišuje se u něj rod, číslo a osoba. Ve větě plní také funkci předmětu.
- **Притяжательные местоимения** (přivlastňovací) vyjadřující přivlastnění:
  1. osobě – *мой, моя, мое, мои, наш, наша, наше, наши*;
  2. osobě – *твой, твоя, твое, твои, ваш, ваше, ваши*;
  3. osobě – tvar 3. pádu osobních zájmen *он, она, они* s přivlastňovacím významem, tzn. *его, ее, их*.
- **Вопросительные местоимения** (tázací), k nimž patří zájmena: *кто?, что?, какой?, который?, каковой?, чей?, кой?*. Tato zájmena se používají v tázacích větách.
- **Относительные местоимения** (vztažná), která plní funkci spojovacích výrazů v souřadných souvětích a také spojují věty hlavní s větami vedlejšími. Jsou to zájmena jako: *кто, что, какой, который, каковой, чей, кой*.
- **Указательные местоимения** (ukazovací), k nimž se řadí zájmena *это, тот, тот, такой, таков, таковой* a zastaralá zájmena *экий, этакый, сей, оный*.
- **Определительные местоимения** (určovací), která ve větší nebo menší míře upřesňují podstatné jméno či zájmeno, k němuž se vztahují¹⁵: *сам, самый, весь, всякий, каждый, любой, другой, иной*, a zastaralá zájmena *всяческий, всяк*.

Některá pronomina tohoto typu se shodují s českými zájmeny vymezeními.

¹⁴ srov. Naumova I. A., s. 112-118. Překlad: N. Hasan.

¹⁵ srov. Doležalová, E., 1997, s. 83. Překlad: N. Hasan.

- **Неопределенные местоимения** (neurčitá), jež v řeči vyjadřují předměty, rysy nebo počet, které jsou pro původce sdělení úplně nebo částečně neznámé. Tato pronomina, podobně jako v češtině, se tvoří složením zájmen tázacích/vztažných a přízvučné předpony **не-** (*нечто, некто, некий, некоторый, несколько*), prefixu **кое-** (*кое- как, кое-что,...*), anebo postfixů: **-то, -либо, -нибудь**: *кто-нибудь, куда-либо, какой-то,...*
- **Отрицательные местоимения** (záporná), která ukazují na absenci objektu komunikace nebo nepřítomnost jeho rysů. Zájmena *никто, ничто, никак, никакой, нитак, ничей, некого, атр.* se tvoří spojením předpony **не-** (*pod přízvukem*) nebo **ни-** (*bez přízvuku*) a tázacího/vztažného zájmena.

Tabulka¹⁶ s ruskou klasifikací zájmen dle sémantických rysů:

Разряд по значению	Примеры местоимений
Личные	1 лицо – я, мы 2 лицо – ты, вы 3 лицо – он, она, оно, они
Возвратные	себя
Притяжательные	1 лицо – мой, моя, мое, мои, наш, наша, наше, наши 2 лицо – твой, твоя, твое, твои, ваш, ваша, ваше, ваши 3 лицо – его, ее, их
Вопросительные	кто?, что?, какой?, который?, каковой?, чей?, кой?
Относительные	кто, что, какой, который, каковой, чей, кой
Указательные	это, этот, тот, такой, таков, таковой экий, этак, сей, оный
Определительные	сам, самый, весь, всякий, каждый, любой, другой, иной, всяческий, всяк
Отрицательные	никто, ничто, никак, никакой, нитак, ничей, некого
Неопределенные	некто, нечто, некий, некоторый, кое-кто, кое-что, какой-нибудь, что-нибудь, чей-либо, какой-либо

¹⁶ Tabulka je vytvořena na základě výše uvedené ruské klasifikace zájmen.

Na základě výše uvedené české a ruské klasifikace, vytvořené z hlediska sémantických rysů, lze konstatovat, že v ruštině tvoří zájmeno zvrtné (возвратное местоимение – *себя*) samostatný druh, přičemž v češtině spadá do skupiny zájmen osobních (*sebe, sobě, si,...*) nebo přivlastňovacích (*svůj*). Navíc jsou v ruském jazyce vyčleněna i zájmena určovací (определятельные местоимения).

Kromě členění zájmen dle sémantických rysů, tzn. dle jejich významu, lingvisté dělí pronomina i z gramatického hlediska:

Na základě schopnosti vyjádřit kategorii gramatického rodu lze v českém jazyce zájmena rozdělit na dva druhy: **zájmena rodová** a **bezrodá**, o nichž se ve „*Stručné mluvnici české*“ píše: „Zájmena vyjadřují různými tvary pády a zpravidla i číslo. Jen část zájmen označuje různými tvary i trojí rod a u rodu mužského i životnost nebo neživotnost (*ten, ta, to, ti, ty, ta; můj, má, atd., který, která* aj.). Tato **zájmena** se nazývají **rodová**. Jiná zájmena mají pro všechny rody tvar týž; ta se nazývají **bezrodá** (jsou to zájmena 1. a 2. osoby a zájmeno zvrtné *já, ty, my, vy, se*). Zájmena bezrodá mají své zvláštní skloňování. Zájmena rodová mají jednak skloňování shodné se skloňováním přídavných jmen (např. *který, týž, sám, její, čím*), jednak mají své skloňování odchylné, nazývané zájmenným. Skloňování zájmenné je tvrdé: vzor *ten* – *toho*, a měkké: vzor *náš* – *našeho*.“¹⁷

Pronomina lze dále dělit i na základě zkoumání vzájemného vztahu mezi zájmeny a jinými slovními druhy (podstatnými, přídavnými jmény a číslovkami). Z tohoto hlediska ruští lingvisté pronomina dělí na¹⁸:

- **Обобщенно-предметные – местоимения-существительные** (zájmena substantivní), která ukazují na osobu nebo předmět. Se substantivy je spojují syntaktické a morfologické rysy. Ve větě se na ně můžeme ptát otázkami *кто?* (*kdo?*) a *что?* (*co?*) a plní v ní funkci podmětu nebo předmětu. U většiny z nich lze určit osobu, číslo, rod a pád. Do této skupiny patří všechna zájmena osobní a zvrtná, dále také část zájmen tázacích/vztažných, záporných a neurčitých, např. *он, она, оно, они, кто, что, никто, ничто, некто, нечто, кто-то, что-то, кто-либо* atd.

---

¹⁷ Havránek, B. – Jedlička, A., 1996, s. 90.

¹⁸ srov. Naumova I. A., s. 112-118. Překlad: N. Hasan.

- **Обобщенно-качественные** – **местоимения-прилагательные** (zájmena adjektivní), jež vyjadřují vlastnost objektu. Odpovídají na otázky *какой? (jaký?)*, *чей? (čí?)* a většinou plní funkci přívlastku shodného nebo bývají součástí predikátu (kromě zájmen *каков* a *таков*, která mohou být pouze predikátem). Lze u nich vyjádřit mluvnickou kategorii rodu, čísla a pádu (opět kromě zájmen *каков* a *таков* a kromě přivlastňovacích zájmen *его*, *ее*, *их*). K tomuto druhu pronomin jsou řazena všechna přivlastňovací a určující zájmena, část zájmen ukazovacích, tázacích/vztažných, záporných a neurčitých, např. *мой, твой, свой, наш, ваш, какой, который, чей, тот, этот, самый, всякий, каждый* aj.
- **Обобщенно-количественные** – **местоимения-числительные** (kvantitativní zájmena) ukazují na počet předmětů, ale nevyjadřují jej přesně. Do této skupiny patří slova *столько, сколько* a od nich odvozená neurčitá zájmena *несколько, сколько-то, сколько-нибудь*. Tato zájmena podléhají skloňování, ale nemění se u nich rod ani číslo.

Tabulka¹⁹ zájmen z hlediska jejich vztahu k jiným slovním druhům:

Разряд по грамматическим признакам	Примеры местоимений
Местоимения-существительные	он, она, оно, они, кто, что, никто, ничто, некто, нечто, кто-то, что-то, кто-либо и другие
Местоимения-прилагательные	мой, твой, свой, наш, ваш, какой, который, чей, тот, этот, самый, всякий, каждый и другие
Местоимения-числительные	столько, сколько, несколько, сколько-то, сколько-нибудь

České dělení tohoto typu je méně obsáhlé, tvoří je pouze dva druhy zájmen, a to **substantivní** a **adjektivní**. Podle Čechové je tato klasifikace vytvořená na základě jejich větné funkce. Adjektivní zájmena se s vlastními přídavnými jmény ve všech gramatických kategoriích zcela shodují. Oproti tomu mezi substantivními

¹⁹ Tabulka je vytvořena na základě výše uvedené ruské klasifikace zájmen.

zájmeny a substantivem jako slovním druhem je po stránce tvarové i funkční mnoho odlišností.²⁰

Tabulka²¹ klasifikace zájmen dle větné funkce:

Druhy zájmen dle větné funkce	Příklady zájmen
Substantivní zájmena	pádové tvary osobních zájmen já, ty, my, vy
Adjektivní zájmena	jaký, nějaký, lečjaký, jakýsi; který, kterýsi, každý, samý, takový, veškerý, žádný, čím, můj, tvůj,...

---

²⁰ srov. Čechová, M., 2000, s. 208-209.

²¹ Tabulka vytvořena na základě publikace: Čechová, M., 2000, s. 208-215.

2 Kategorie neurčitosti (indeterminace)

Kategorie určitosti/neurčitosti není imanentním rysem ontologického světa, nýbrž se do něj dostává prostřednictvím subjektu poznání. Filozofické a psychologické výzkumy zdůrazňují, že podstata dané kategorie se projevuje ve vzájemném vztahu subjektu poznání s poznávaným světem, přičemž objekt poznání může být posuzován jako určitý nebo neurčitý pouze v závislosti na úrovni vědomostí, kterými člověk o daném objektu disponuje. Na základě závislosti kategorie determinace na subjektu poznání se v různých jazycích rozlišují různé způsoby její explikace. Tato skutečnost vyplývá se srovnání jazyků, v nichž je kategorie determinace závazná, což se vyjadřuje přítomností určitých a neurčitých gramatických členů; a jazyky, ve kterých je tato kategorie fakultativní. Ruštinu řadíme k fakultativním a jejími základními prostředky pro vyjádření kategorie neurčitosti jsou neurčitá zájmena.²²

Podle J. Rybáka neurčitá zájmena plní mimořádně významnou roli v procesu lidského poznávání; jsou efektivním nástrojem lidského vědomí, důležitým pro přechod od neznalosti k vědění. Pokud jsou zájmena tázací prostředkem pro vytvoření otázky nebo pro vytyčení problému, který si žádá nějaké řešení, tak zájmena neurčitá jsou prvním krokem, jak tento problém vyřešit, první fází odpovědi na tuto otázku.²³

Kategorie neurčitosti je především orientována na adresáta komunikace. Pro původce sdělení se už od začátku komunikace všechna pojmenování vztahují na předměty, přičemž pro adresáta nikoli. Význam neurčitosti souvisí především s uvedením do komunikace nových, tzn. dříve nezmíněných předmětů. Neurčitý význam je předmětu v textu nebo komunikaci přisuzován již při prvotní zmínce o něm. To znamená, že když hovořící uvádí pojmenování nějakého předmětu, musí brát v úvahu, zda předmět, který zmiňuje, je adresátovi znám nebo ne. Pokud si je původce sdělení jist tím, že daný objekt je pro adresáta nový, tak pojmenování vystupuje ve významu neurčitosti.²⁴

---

²² srov. Shkapenko, T. M., 2011, online, s. 290. Překlad: N. Hasan.

²³ srov. Baláž, G. (J. Rybák), 1989, s. 313. Překlad: N. Hasan.

²⁴ srov. Beglyarova, A. L., 2009, online, s. 129. Překlad: N. Hasan.

V průběhu vývoje ruského jazyka význam kategorie neurčitosti stoupal. Sám fakt neustálého rozšiřování této kategorie v ruštině je důležitý z pohledu současné jazykové situace, kdy řeč - v ústní i písemné formě - se stala více bezprostřední a subjektivní. Ve větší míře odhaluje specifika vnímání světa hovořících nežli normativní literární jazyk.²⁵

Lze tedy říci, že jádrem dané kategorie je vztah mezi původcem sdělení a objektem, o kterém hovoří. Tento objekt nabývá význam kategorie určitosti/neurčitosti na základě vědomostí, které o něm hovořící má. Dalším důležitým faktorem, ke kterému se přihlíží v souvislosti s vyjádřením této kategorie, je kromě hovořícího i adresát sdělení. Mluvčí si musí uvědomit, zda je objekt komunikace adresátovi znám nebo ne. Pokud se pro adresáta objekt jeví jako nový, musí být vyjádřen ve významu neurčitosti. Kategorie neurčitosti se tak používá v souvislosti s uvedením do komunikace nových, dříve nezmíněných předmětů a pro její vyjádření se používají hlavně neurčitá zájmena.

---

²⁵ srov. Beglyarova, A. L., 2009, online, s. 129. Překlad: N. Hasan.

3 Neurčitá zájmena

Problematika neurčitých zájmen patří z hlediska osvojování ruského jazyka českými žáky do kategorie obtížných jevů. Jejich systém je v ruském jazyce mnohem více diferencován než v českém. Pro vyjádření neurčitosti zájmen ruština používá mnoho variant, jejichž výběr závisí na kontextu.

V. Hrabě jako příklad pro srovnání neurčitých pronomínů v těchto dvou příbuzných jazycích uvádí české slovo *něco*, které má v ruštině mnoho ekvivalentů – *что-то, что-нибудь, кое-что, что-либо, нечто* – jež mají různý významový odstín. V některých případech lze jednu variantu zaměnit za druhou, většinou však je možné použít pouze jednu konkrétní variantu, právě v závislosti na kontextu komunikace.²⁶

Pro zvolení správné varianty při komunikaci v ruském jazyce je potřeba se seznámit s jejich obecnou charakteristikou, způsoby jejich tvoření a také s principy jejich používání, čímž se zabývají následující podkapitoly.

3.1 Neurčitá zájmena v češtině

Ve „*Stručné mluvnici české*“ se o neurčitých zájmenech píše, že se jedná o ta pronomína, „kterými blíže nenaznačujeme, o kom nebo o čem je řeč, nebo to naznačujeme jen obecně. Jsou to zájmena jako *někdo, něco, něčí, některý, nějaký; kdosi, cosi, čísi, kterýsi, jakýsi, jakýkoli(v)*.“²⁷

Podobně je definuje L. A. Novikov, který uvádí, že zájmena neurčitá ukazují na předmět, osobu, příznak, místo, čas, pro které je z pohledu původce sdělení a adresáta charakteristická absence konkrétní, individualizující určitosti.²⁸

Z. Rusínova tuto problematiku objasňuje obšírněji: „I tato zájmena jsou, podobně jako zájmena vztažná, spjata se zájmeny tázacími. Jejich významy se vyjadřují pomocí slovotvorných prostředků prefixální i sufixální povahy, komponenty adverbiálními, číslovkovými a jinými. Neurčitost však mohou

---

²⁶ srov. Adamec, P. (V. Hrabě), 1996, s. 160. Překlad: N. Hasan.

²⁷ Havránek, B. – Jedlička, A., 1996, s. 89.

²⁸ srov. Novikov, L. A., 1999, s. 459. Překlad: N. Hasan.

vyjadřovat i zájmena tázací i zájmenná příslovce: *Jak si kdo ustele, tak si lehne.*(...) Tuto funkci plní také číslovka jeden, jedna, jedno: *Jedna paní povídala.*²⁹

V rámci neurčitosti, tedy i neurčitosti zájmen, lze rozlišovat **neurčitost**³⁰:

- **nespecifikovanou**: *někdo, něco, nějaký, některý, něčí*;
- **větší míry** (spojenou s vágností): *kdosi, cosi, jakýsi, kterýsi, čísi*;
- **neutrální libovolnosti**: *kdokoli(v), cokoli(v), jakýkoli, kterýkoli, číkoli*;
- **libovolnosti s rozmanitostí nebo s možností záporného hodnocení**: *ledakdo, ledaco, ledajaký, ledakterý, ledačí*.

Význam libovolnosti lze získat i použitím opisných větných konstrukcí typu: *dělej co dělej; ať děláš, co děláš*, např. *Ať mluvil, kdo mluvil, měl úspěch*.

- **spojenou s měrovým významem** vyjadřují **zájmena s všeobecnou platností** s možností míry: *kdekdo, kdejaký, kdekerý, kdečí* (např. *Dluží peníze kdekomu.*) a **zájmena vyjadřující zdůrazněné měrové hodnocení**, která se dále člení na:
  - **objektivní hodnocení malé míry**: *málokdo, máloco, málokterý; zřídakdo, zřídkaco*, např. *Málokdo si uvědomoval celé nebezpečí*.
  - **dohad o extrémně malém počtu**: *sotvakdo, sotvaco, sotva který*, např. *Hájil se tak nepřesvědčivě, že mu uvěřil jen sotvakdo*.
- **spojenou s významem „různý“**: *všelico(s), všelijaký*, např. *O tom si můžeš myslet všelico(s)*.
- **s příznakem hovorovým a expresivně zesilujícím** vyjadřují prostředky typu *bůhvíkdo, buhvíjaký, būhvíčí/bůhvíkdo, pámbuvíkdo...*, *bůhsámví kdo, būhsud' kdo/bůh sud' kdo* a analogicky *čertvíkdo, čertvíco...* a také *nevím kdo, nevímco...*

3.1.1 Tvorba neurčitých zájmen v češtině

Zájmena neurčitá se v českém jazyce tvoří spojením tázacích/vztažných zájmen *kdo, co, který, jaký, čí* s afixy nebo jinými prostředky. Na základě těchto komponentů zájmena nabývají různý odstín neurčitosti:

---

²⁹ Karlík, P. (Z. Rusínova), 1995, s. 299.

³⁰ srov. Karlík, P. (Z. Rusínova), 1995, s. 299-300.

Neurčitost se vyjadřuje pomocí prefixu **ně-** (*někdo, něco, některý, nějaký, něčí*) a postfixu **si-** (*kdosi, cosi, kterýsi, jakýsi, čísi*). Tyto afixy z hlediska své funkce nejsou synonymní. *Někdo* má význam „zcela neurčeného člověka“ (někdo to rád horké), kdežto *kdosi* se používá pro vyjádření významu „neurčeného člověka patřícího do jisté skupiny lidí“ (např. těch, které jsme viděli: kdosi tam vykřikl). Prefix **leda-** (**lec-**) vyjadřuje neurčitost s odstínem různosti (*ledakdo, ledaco...; leckdo, lecco...*). V hovorovém jazyce lze neurčitost vyjadřovat s pomocí prostředků **kdoví-, bůhví-, čertví-**, které online „*Slovník spisovného jazyka českého*“ definuje jako „první část složených zájmen a zájmenných příslovcí spojující část druhou s významem neurčitosti, nejistoty“³¹, např. *kdovíkdo, bůhvíco, čertvíjaký*.

Všeobecná platnost se vyjadřuje pomocí prefixu **kde-** (*kdekdo, kdeco, kdekterý, kdejaký, kdečí*) a prefixu **všeli(s)-**, např. *všelico(s), všelisco, všelijaký, všeliký* (kniž.). Postfix **-koli(v)** dodává významu všeobecné platnosti **odstín libovlnosti**: *kdokoli(v), cokoli(v), kterýkoli(v), jakýkoli(v)*.

Omezení výskytu se vyjadřuje prostředkem **málo-** (*málokdo, máloco, málokterý, máločí*) a **zřídka-** (*zřídkakdo, zřídkaco, zřídkakterý, zřídkajaký*).

Pochybnost výskytu vyjadřujeme komponentem **sotva-** (*sotvakdo, sotvaco, sotvakterý, sotvajaký, sotvačí*).³²

Tabulka³³ tvorby neurčitých zájmen v češtině:

komponent	neurčitá zájmena
prefix ně-	někdo, něco, některý, nějaký, něčí
postfix -si	kdosi, cosi, kterýsi, jakýsi, čísi
prefix leda- (lec-)	ledakdo, ledaco...; leckdo, lecco...
kdoví-, bůhví-, čertví- (hovorový jaz.)	kdovíkdo, kdovíco, kdovíkterý, kdovíjaký, kdovíčí bůhvíkdo, bůhvíco...; čertvíkdo, čertvíjaký...
prefix kde-	kdekdo, kdeco, kdekterý, kdejaký, kdečí
prefix všeli(s)	všelico(s), všelisco, všelijaký, všeliký
postfix -koli(v)	kdokoli(v), cokoli(v), kterýkoli(v), jakýkoli(v)
komponent málo-	málokdo, máloco, málokterý, máločí
komponent zřídka-	zřídkakdo, zřídkaco, zřídkakterý, zřídkajaký
komponent sotva-	sotvakdo, sotvaco, sotvakterý, sotvajaký, sotvačí

³¹ Kdoví-, 2011, online.

³² srov. Karlík, P. (Z. Rusínova), 1995, s. 216-217.

³³ Tabulka je vytvořena na základě výše uvedené klasifikace tvorby neurčitých zájmen.

Neurčitá zájmena se v českém jazyce tvoří prefixálním nebo afixálním způsobem, a to spojením tázacích zájmen *kdo*, *co*, *který*, *jaký*, *čí* s různými předponami a příponami. Jedná se hlavně o prefix **ně-** s významem nespecifikované neurčitosti a postfix **si-** s významem neurčitosti větší míry. **Leda-** (**lec-**) se používá pro vyjádření neurčitosti s odstínem různosti a prefix **kde-** pro vyjádření všeobecné platnosti. Význam omezení výskytu tázací zájmena nabývají připojením předpony **málo-** a význam pochybnosti výskytu přidává komponent **sotva-**. Prostředky **kdoví-**, **bůhví-**, **čertví-** se mohou používat pouze v hovorovém jazyce. Připojením přípony **-koli(v)** pronomina nabývají významu všeobecné platnosti s odstínem libovolnosti.

3.2 Neurčitá zájmena v ruštině

V běžné komunikaci, publicistice, rozhlasových a televizních pořadech se často používají neurčitá zájmena a modální slova, která implicitně vyjadřují neurčitost. Někdy vyjadřují hodnotící význam, někdy nedokončenou myšlenku, velmi často označují nestandardní stav věcí. (...) V. V. Kolesov v knize „*Язык и ментальность*“ při výčtu charakteristických zvláštností ruského jazyka, hovoří o tom, že neurčitost vyjadřování s velkým množstvím neurčitých zájmen zvyšuje míru vyhýbavosti a nesrozumitelnosti ruské mysli, která se straní jednoznačnosti pojmu. Říct něco přímo, srozumitelně znamená se otevřít, stát se bezbranným.³⁴

Neurčitá zájmena (*кто-то*, *кто-нибудь*, *кто-либо*, *кое-кто...*) vyjadřují neurčitost substancí, příznaků, okolností, k nimž se vztahují, a které hovořící nekonkretizuje anebo nepovažuje za nutné je popisovat podrobněji.³⁵

Dle T. M. Shkapenkové neurčitá zájmena *кто-то*, *что-то*, *кто-нибудь*, *что-нибудь*, *кто-либо*, *что-либо*, *кое-кто*, *кое-что*, *некто*, *нечто*, atp. ukazují na to, že referent nebo jeho vlastnost je účastníkům řečové komunikace neznámý.³⁶ Neurčitá pronomina se v ruském jazyce podle příznaku reference dělí na:

- **Referenční (референтные)**, která odkazují na konkrétní objekt, existující v realitě *-некто*, *нечто*, *кое-*, *-то*. Podle příznaku známosti/neznámosti pro hovořícího se dále člení na: **слабо определенные** (*некто*, *кое-*, *-то* ve smyslu

³⁴ srov. Beglyarova, A., 2009, online, s. 129. Překlad: N. Hasan.

³⁵ srov. Baláž, G. (Rybák J.), 1989, s. 313. Překlad: N. Hasan.

³⁶ srov. Shkapenko, T. M., 2011, online, s. 290. Překlad: N. Hasan.

кое- a také один), jež určují objekt, který je znám hovořícímu, ale adresátovi ne; a местоимения неизвестности (série na -то), která jsou původci sdělení neznáma.

- **Nereferenční (нереферентные)**, která ukazují na nekonkrétní, nefixovaný objekt (-нибудь, -либо, -бы то ни было).³⁷

3.2.1 Tvorba neurčitých zájmen v ruštině

Neurčitá zájmena v ruském jazyce vznikají obdobně jako v češtině spojením tázacích/vztažných zájmen *кто, что, какой, чей* a slovotvorných prostředků - *нибудь/-либо, -то, кое-, не-*, např.: *кто/что-нибудь/либо, кто/что-то, кое-кто, некто/что, какой-нибудь/-либо, какой-то, кое-какой, некий*, atd. Každý slovotvorný element vnáší své specifické příznaky neurčitosti. V hovorovém jazyce mohou funkci neurčitých pronomín plnit výše vyjmenovaná tázací/vztažná zájmena i bez slovotvorných prvků, např. *Если кто придет, скажите, что я скоро вернусь*.³⁸

E. Doležalová³⁹ vyděluje čtyři typy tvoření neurčitých zájmen v ruštině:

- zájmeno tázací +
-то
-нибудь
-либо

Částice -то, -нибудь, -либо jsou nepřízvučné a s tázacím zájmenem z fonetického hlediska tvoří jeden celek.⁴⁰

- кое- + zájmeno tázací
- некто, нечто; некий, некоторый, несколько
- кто угодно, что попало, кто хочешь, ај.

Neurčitá zájmena s částicí -то označují předmět, který reálně existuje, ale pro hovořícího je neznámý. Avšak pro někoho jiného může být tento předmět nebo osoba naopak znám, např. *Кто-то стучит в дверь – Кдоси клеpe на дvere.* (nelze použít *кто-нибудь*). Ještě nevíme, kdo klepe, ale je jasné, že klepe někdo konkrétní.⁴¹ R. Zimek k tomu dodává, že tato částice se používá i tehdy,

---

³⁷ srov. Shkapenko, T. M., 2011, online, s. 290. Překlad: N. Hasan.

³⁸ Novikov, L. A., 1999, s. 458-459.

³⁹ srov. Doležalová, E. 1997. s. 86.

⁴⁰ srov. Кopeckij, L. 1976. s. 161.

⁴¹ srov. Doležalová, E. 1997. s. 87.

když se jedná o objekt, se kterým jsme seznámeni jen částečně (*В зал вошел какой-то мужчина небольшого роста* – tj. víme jen, jak vypadá, ale dosud nic konkrétnějšího) nebo když hovoříme o něčem, co dobře známe, ale nedokážeme si v tu chvíli vzpomenout, např. *Кто-то обещал мне принести сборник песен*. Z tohoto typu vyplývá i posunuté užití, které vyjadřuje odstín pohrdání, např. *Это какой-то авантюрист*. Tato zájmena s *-то* jsou používána i ve chvíli, kdy úmyslně zatajujeme, o koho nebo o co jde, např. *Я кого-то приведу сегодня вечером к нам в гости*. Částice **-то** odpovídá českému prefixu **ně-** nebo postfixu **-si** (někdo/kdosi, něco/cosi).⁴²

Neurčitá zájmena s částicí -нибудь se v ruském jazyce používají nejfrekventovaněji, a to tehdy, když se hovoří o předmětu zcela neznámém (jak pro hovořícího, tak pro adresáta) nebo také tehdy, kdy je možná volba objektu, např. *Пусть кто-нибудь сходить за газетой. Я куплю что-нибудь поесть*.⁴³ Tzn., že tato zájmena obsahují význam střídavosti, libovольnosti: „to nebo něco jiného“, „na tom nebo na jiném místě“.⁴⁴ Zájmeno s částicí *-нибудь* se používá i ve spojení s modálními slovy *надо, нужно, желательно, необходимо, придется, следует,...*, např. *Надо купить что-нибудь для отца*. Dále se tento typ neurčitých pronomínů používá i v otázkách: *Кто-нибудь звонил? Он с кем-нибудь говорил? Кто-нибудь пришел?*⁴⁵

Neurčitá zájmena s částicí -либо (*кто-либо, что-либо, какой-либо, где-либо*) mají obdobný význam jako ta s částicí *-нибудь*. Lze říci, že to jsou jejich knižní varianty a jsou využívány hlavně v naučném a oficiálním stylu.⁴⁶ Kromě toho mohou vyjadřovat významové odstíny, které jsou blízké slovům jako *любой, кто бы ни был, кто угодно*.⁴⁷

Zájmena s částicí **-нибудь** a **-либо** svým významem korespondují s „**ten nebo onen**“, „**to neb ono**“⁴⁸ nebo také s neurčitými zájmeny s předponou **ně-**, kterou nelze zaměňovat na zájmena s postfixem *-si*.⁴⁹ Pronomina s částicí **-либо**

⁴² Havránek, B. (R. Zimek), 1976, s. 433.

⁴³ srov. Doležalová, E. 1997. s. 86. Překlad: N. Hasan.

⁴⁴ srov. Baláž, G. (Rybák J.), 1989, s. 315. Překlad: N. Hasan.

⁴⁵ srov. Doležalová, E. 1997. s. 86. Překlad: N. Hasan.

⁴⁶ srov. Doležalová, E. 1997. s. 87. Překlad: N. Hasan.

⁴⁷ srov. Baláž, G. (Rybák J.), 1989, s. 317. Překlad: N. Hasan.

⁴⁸ srov. Копецкий, Л. 1976, s. 161. Překlad: N. Hasan.

⁴⁹ srov. Havránek, B. (R. Zimek), 1976, s. 433.

mohou také odpovídat českým neurčitým zájmenům s postfixem **-koli(v)**: *kdokoli(v)*, *cokoli(v)*, *číkoli(v)*.⁵⁰

Neurčitá zájmena s počáteční částicí кое- ukazují na předmět, který je znám původci sdělení, ale adresátovi nikoli. Hovořící jej nepojmenovává konkrétně nebo jej pojmenovává z nějakého důvodu nechce: *Вчера у нас был кое-кто из знакомых* (není nutné zmiňovat). *Я хочу прочитать тебе кое-что* (já vím, co). Zájmena s částicí **кое-** se nikdy nepoužívají v otázkách. Pokud pronomina s **кое-** vystupují s předložkami, tak se tyto předložky řadí za částici a spojovník se vynechává (*кое у кого, кое о чем*).⁵¹

„Čeština má prostředky, kterými může adekvátně vyjádřit významy ruských neurčitých zájmen, často však tak nečiní a užívá obecně neurčitých zájmenných výrazů s předponovým *ně-*, srov. *Со́ня не́что (cosi) пи́шет. Со́ня что-то пи́шет. – Нашел жи не́что? Ты нашел что-нибудь? – Не́что (leccos) jsem запомне́л. Кое-что я уже забы́л.*“⁵²

Další skupinu pronomin tvoří **neurčitá zájmena s počáteční částicí не-** (*некто, нечто; некий, некоторый, несколько*), která se nachází vždy pod přízvukem. Podobně jako v ruštině tímto způsobem vzniká i mnoho českých neurčitých zájmen (srov. výše). Zájmeno **некто** (jakýsi, kdosi) plní ve větě funkci přívlastku s významovým odstínem mírného přezírání při substantivech.⁵³

Dle E. Doležalové se zájmeno *некто* svým významem blíží zájmenu *кто-то* a pronominum **нечто** (něco, cosi) je synonymem pro zájmeno *что-то*, např. *нечто странное* (něco/cosi podivného). Obě zájmena (*некто, нечто*) jsou knižními výrazy.⁵⁴ Zájmeno *некто* se používá pouze v prvním pádě, kdežto *нечто* lze použít v prvním a čtvrtém pádě. *Некто* se často používá ve spojení s příjmeními, např. *некто (какой-то) Иванов* (nějaký Ivanov), *некто (какая-то) Каринская* (nějaká Karinskaja).⁵⁵

---

⁵⁰ srov. Doležalová, E., 1997, s. 87. Překlad: N. Hasan.

⁵¹ srov. Doležalová, E. 1997. s. 87. Překlad: N. Hasan.

⁵² Havránek, B. (R. Zimek), 1976, s. 434.

⁵³ srov. Havránek, B. (R. Zimek), 1976, s. 432.

⁵⁴ srov. Doležalová, E. 1997. s. 87. Překlad: N. Hasan.

⁵⁵ srov. Kopeckij, L. 1976, s. 160-161. Překlad: N. Hasan.

Zatímco **некий, некая, некое** se svým významem blíží pronominu *какой-то* (*Некое волнение им владело.*), zájmena **некоторый, некоторая, некоторое, некоторые** jsou synonymní pro zájmeno *кое-какой*: *Некоторые вещи он взял.*⁵⁶

Poslední skupinou neurčitých zájmen jsou **ustálená spojení větné povahy**. Mnohá z nich jsou slohovými nebo expresivními variantami neurčitých zájmen a používají se v hovorovém jazyce. Jedná se o ustálená spojení, která vyjadřují libovolnost a nahodilost.⁵⁷ E. Doležalová je člení takto:

- **кто угодно, что угодно, какой угодно** – *kdokoli, cokoli, jakýkoli*;
- **кто попало, что попало, какой попало** – *kdekdo, kdeco, kdejaký*;
- **кто хочешь, что хочешь, кто хотите** – *kdokoli, kdo chceš, cokoli, co chceš*;
- **кто бы то ни был, что бы ни было, какой бы то ни был** – *ať je to kdokoli, ať je to cokoli, ať je jakýkoli.*⁵⁸

Odstín neurčitosti tázacím zájmenům přidávají i slova jako **неизвестно, неведомо** a obraty jako **бог знает, черт знает кто, что, какой**, jež stojí před zájmenem, a která vyjadřují neznámost, nejistotu nebo úplnou neurčitost.⁵⁹ Dle R. Zimka sem patří i lidové **бог весть кто, нивесть кто; черт знает кто** a také neurčité zájmenné tvary kvantitativní, jako **мало кто** (*malokdo*), **редко кто** (*zřídka kdo*): *Мало кто знает об этом. – Malokdo o tom ví. Следует* získáme význam patřičnosti, např. *Поговорил с кем следовало. Отнести письмо куда следует.*⁶⁰

Na základě srovnání tvoření neurčitých zájmen v češtině a ruštině lze říci, že neurčitá pronomina v těchto jazycích vznikají podobným způsobem. Základem pro jejich tvoření v obou jazycích jsou tázací zájmena (v češtině: *kdo, co, který, jaký, čím*; v ruštině: *кто, что, какой, чей*), která se spojují s různými slovotvornými prostředky. V českém jazyce se jedná o prefixy *ně-, leda- (lec-), kde-, málo-, sotva-* nebo postfix *-koli(v)*, kdežto v ruském jazyce o předponu *не-* a částice *-нибудь/-либо, -то, кое-*. Tyto jednotlivé slovotvorné prostředky dodávají zájmenům různý odstín neurčitosti a jejich správný výběr závisí na kontextu.

---

⁵⁶ srov. Doležalová, E. 1997. s. 87. Překlad: N. Hasan.

⁵⁷ srov. Havránek, B. (R. Zimek), 1976, s. 434.

⁵⁸ srov. Doležalová, E. 1997. s. 88. Překlad: N. Hasan.

⁵⁹ srov. Kopeckij, L. 1976, s. 161-162. Překlad: N. Hasan.

⁶⁰ srov. Havránek, B. (R. Zimek), 1976, s. 434-435.

V ruštině je tento jev více diferencován než v češtině. Aby mluvčí vybral správnou variantu neurčitého zájmena, musí při výběru zohlednit hlavně to, zda předmět, o kterém hovoří, je adresátovi sdělení znám či nikoli. Dalšími faktory, které je třeba brát v úvahu při výběru správné varianty je např. to, zda je hovor veden ve spisovném nebo hovorovém jazyce, zda se jedná o objekt známý původci sdělení či nikoli, atd. Někdy je sice možné jednu variantu zaměnit za druhou, většinou však lze použít pouze jeden konkrétní tvar, a to v závislosti na kontextu komunikace.

V češtině se slovotvorné prostředky vybírají na základě významového odstínu neurčitosti, který chce původce sdělení vyjádřit. V rámci neurčitosti rozlišujeme např. nespecifikovanou neurčitost (*někdo*), neurčitost větší míry (*kdosi*), neurčitost s významem různosti (*ledakdo/lecko*), s významem omezení výskytu (*málokdo*), s významem pochybnosti výskytu (*sotvakdo*), s významem všeobecné platnosti (*kdekdo*) nebo s významem všeobecné platnosti s odstínem libovolnosti (*kdokoli*).

Pro vyjádření neurčitosti oba jazyky v hovorovém jazyce používají specifické prostředky nebo ustálená spojení. V češtině se jedná o komponenty *kdoví-*, *bůhví-*, *čertví-*, v ruštině je skupina hovorových neurčitých zájmen více obsáhlá, řadí se zde ustálená spojení *бог знает*, *черт знает*, *неизвестно*, *неведомо*, *бог весть кто*, *нивесть кто*; *мало кто*, *редко кто* a ustálená spojení typu *кто угодно*, *кто попал*, *кто хочешь*, *кто бы то ни был*.

Čeština může významy ruských neurčitých zájmen adekvátně vyjádřit. Avšak často pro jejich vyjádření používá obecně neurčitá zájmena s předponou *ně-*.

4 Osvojování gramatiky cizího jazyka

Neurčitá zájmena jsou součástí gramatického systému, který v procesu komunikace plní nesmírně důležitou funkci. „Úloha, kterou gramatika plní v procesu komunikace, je v podstatě dána tím, že se jedná o jednu ze základních složek, z nichž vzniká promluva. (...) Porušování mluvnických norem, projevující se morfológickými a syntaktickými chybami, vede ve svých důsledcích k nesnázím při dorozumívání. Při tom může jít jednak o nesprávné tvoření a užívání slovních tvarů a syntaktických konstrukcí, tj. o nedostatky projevující se v plánu řečové produkce, jednak o nesprávné chápání významu morfológických a syntaktických jevů, tj. o nedostatky v oblasti řečové percepce.“⁶¹ Je tedy důležité pro výuku určitého gramatického jevu, aby vyučující znal jak pravidla, týkající se daného jevu, tak i teorii, jak danou problematiku efektivně zprostředkovat svým žákům a studentům. Tato kapitola je zaměřena na didaktické zásady osvojování gramatiky cizího jazyka, tzn. na její výklad, efektivní upevňování a opakování.

Osvojení gramatiky cizího jazyka není cílem výchovně-vzdělávacího procesu, nýbrž prostředkem pro jeho dosažení. V publikacích, zabývajících se lingvodidaktikou cizích jazyků, se setkáváme se dvěma přístupy k členění cílů výchovně-vzdělávacího procesu, a to s dichotomickým a trichotomickým dělením. Dichotomické členění v sobě zahrnuje komunikativní a výchovně-vzdělávací cíl. Trichotomické, se skládá ze tří složek, a to s komunikativního, informativního (poznávacího/vzdělávacího) a formativního (výchovného) cíle.⁶²

Gramatika, spolu s fonetikou, lexikou, ortografií a grafikou patří mezi prostředky, které je třeba si osvojit k dosažení komunikativní kompetence. Podle J. Hendricha plní gramatika v jazykové komunikaci dvě funkce, a to:

- **kódovací**, jež vede k zvukové nebo písemné materializaci jazykového sdělení
- **dekódovací**, která umožňuje pochopit jeho obsah a smysl.⁶³

---

⁶¹ Jelínek, S. 1980. s. 79.

⁶² srov. Purm, R., S. Jelínek a J. Veselý. 2003. s. 8. Překlad: N. Hasan.

⁶³ srov. Hendrich, J. 1988. s. 144-145.

Z toho vyplývá, že porozumění gramatice hraje významnou roli v procesu osvojování a rozvíjení receptivních (poslechu, čtení) a produktivních (mluvení a psaní) řečových dovedností, které je třeba si osvojit pro dosažení hlavního cíle výuky cizího jazyka – komunikativní kompetence.

4.1 Lingvistické principy výuky ruské gramatiky

Z hlediska řešení metodických problémů výuky gramatiky ruského jazyka velký význam mají výsledky lingvistického zkoumání daného aspektu jazyka. Například poznatky shromážděné lingvistikou, týkající se produktivních a neproduktivních gramatických jevů, ve velké míře podmiňují základní přístup k otázce výběru a předání gramatické látky. (...) Pro objasnění metodické problematiky výuky gramatiky je nezbytné vytvořit lingvistický popis specifik gramatických prostředků ve směru od smyslu (významu) k formě vyjádření a naopak, tj. od formy k obsahu.⁶⁴ Důležitým východiskem pro zjišťování a předvídání obtíží, se kterými se žáci mohou potýkat při osvojování gramatiky cizího jazyka, je porovnávací analýza tohoto jazyka s jazykem mateřským. Pak je však nutné ukazatele shromážděné jazykovědou ověřovat na základě zkušeností z vyučovací praxe a chyb žáků.⁶⁵

Porovnávací (kontrastivní) analýza gramatiky ruského a českého jazyka je základem pro předvídání jevů spojených s mezijazykovou interferencí a také pro realizaci diferencovaných metodických postupů při vyučování gramatických jevů, a to s přihlédnutím k míře obtížnosti těchto jevů pro české žáky. Pro vyjádření obtížnosti, se kterými se můžeme setkat při osvojování cizího jazyka, a to zejména u blízce příbuzných jazyků, je důležité jak systémové, tak i funkční porovnání.⁶⁶

V oblasti gramatiky se jedná spíše o kladný přenos z mateřštiny. „Rozsah kladného přenosu je dán blízkou genetickou příbuzností obou jazyků, projevující se značnou shodou v celkové gramatické stavbě i shodou v četných jednotlivostech. (...) Na druhé straně je ovšem třeba mít i u českých žáků na zřeteli složité působení interference. (...) Především jsou to ty případy, kdy nediferencovanému užití jednoho určitého prostředku v mateřštině odpovídá

---

⁶⁴ srov. Purm, R., S. Jelínek a J. Veselý. 2003. s. 58. Překlad: N. Hasan.

⁶⁵ srov. Cícha, V. 1982. s. 215.

⁶⁶ srov. Purm, R., S. Jelínek a J. Veselý. 2003. s. 58. Překlad: N. Hasan.

diferencované užití dvou nebo více prostředků v ruštině. Jde tu o tzv. divergenci v oblasti mluvnických jevů. Obtíž je dána tím, že se žák musí učit v ruštině rozlišovat různé podmínky užití mluvnického prostředku, které nemusí rozlišovat v mateřštině.⁶⁷ Do této skupiny J. Veselý řadí právě i neurčitá zájmena (*кто-то, что-нибудь, кое-кто*), která považuje za „chronicky“ obtížná.⁶⁸

4.2 Psychologické principy výuky ruské gramatiky

Člověk se v procesu komunikace převážně nesoustředí na gramatickou složku svého vyjadřování, nýbrž na jeho cíl a obsah. Mluvnickou složku přitom používá většinou podvědomě – na základě gramatické zběhlosti. Avšak vědomí a podvědomí se vzájemně nevylučují. Uvědoměle prováděné činnosti se mohou postupně automatizovat, a naopak gramatické návyky, které se zformovaly v důsledku automatizace vědomých operací, se mohou za určitých okolností přeměnit na vědomou činnost.⁶⁹ „Setkává-li se člověk s obtížemi nebo pociťuje-li v některých gramatických jevech nejistotu, začíná se těmito jevy obvykle uvědoměle zabývat (obrací se např. k příslušným pravidlům a vzorům a na jejich základě se snaží situaci řešit). Je tomu tak zejména při písemném projevu a někdy i při čtení obtížnějších textů (tj. při užívání jazyka v psané podobě, kdy bývá více času k promyšlení jazykových jevů). (...) Spolu s automatizovaným přístupem ke gramatickým aspektům výpovědi a s více či méně zřetelným využitím prvků uvědomělosti se v řečovém aktu může uplatňovat také analogie nebo kombinování pamětně osvojených celků (tj. hotových slovních spojení nebo vět). Dílčí prvky (zejména slovní tvary) si lze vybavovat také na základě znalosti syntaktických struktur.“⁷⁰

Rozlišují se dva hlavní způsoby osvojování gramatiky cizího jazyka, a to „uvědomělou“ a „neuvědomělou“. Pro první z nich je důležité logické myšlení, které vychází ze zobecněných gramatických vědomostí, tj. z osvojení gramatické teorie. Naproti tomu základem pro druhý způsob je hlavně mechanické zapamatování slovních tvarů a syntaktických struktur.⁷¹

---

⁶⁷ Veselý, J. 1985. s. 72-73.

⁶⁸ srov. Veselý, J. 1985. s. 77.

⁶⁹ srov. Purm, R., S. Jelínek a J. Veselý. 2003. s. 60. Překlad: N. Hasan.

⁷⁰ srov. Jelínek, S. 1980. s. 88.

⁷¹ srov. Purm, R., S. Jelínek a J. Veselý. 2003. s. 61. Překlad: N. Hasan.

U „uvědomělého“ způsobu žák nejdříve musí pochopit mluvnické pravidlo, týkající se určitého gramatického jevu a pak se ho teprve učí používat v praxi. Při „neuvědomělém“ postupu se určité gramatické jevy učí bez znalosti mluvnických pouček a pravidel.⁷² Tento „neuvědomělý“ postup vychází z myšlenky, že je třeba osvojovat gramatiku cizího jazyka podobným způsobem, jakým si dítě osvojuje mluvnickou mateřského jazyka, tzn. metodou napodobování, mechanickým zapamatováním slovních tvarů a jejich analogickým tvořením. Tato metoda se často používá v počáteční fázi osvojování cizího jazyka, kdy žák disponuje pouze omezenou slovní zásobou a nemá dostačující jazykovou zkušenost pro to, aby se mohl zabývat teorií gramatiky.⁷³

Výběr určité strategie vyučování gramatické závisí na mnoha faktorech. Dle J. Hendricha se jedná hlavně o charakter daného gramatického jevu, žákův věk a jeho zaměření, tj. jeho potřeby a zájmy.⁷⁴ Na základě zohlednění těchto faktorů by tedy učitel měl vybrat určitou strategii („uvědomělou“, „neuvědomělou“ nebo kombinaci obou) a následně konkrétní metody, které použije ve výuce. Správně zvolené metody by měly žákům pomoci si co nejefektivněji osvojit daný gramatický jev.

4.3 Metody vyučování gramatiky ruského jazyka

Vyučovací metody hrají významnou roli v procesu vyučování. Učitel má podle E. Beneše⁷⁵ dodržovat tři základní metodická pravidla, kterými by se měl řídit při výuce mluvnice cizího jazyka. Jedná se o:

- **Princip přiměřenosti učebnímu postupu cíli**, při jehož aplikaci je důležité si uvědomit specifika jednotlivých druhů komunikativní činnosti (mluvení, porozumění mluvenému a psanému projevu, psaní) a také vzájemné vztahy mezi nimi. Mluvená a psaná podoba jazyka se liší hlavně různou frekvencí gramatických kategorií a dále také pomíjivostí mluveného slova. Zatímco při mluvené komunikaci (mluvení, poslech) je nutné reagovat pohotově a bezprostředně, u písemného projevu (psaní, čtení) je možné text

---

⁷² srov. Hendrich, J. 1988. s. 153.

⁷³ srov. Purm, R., S. Jelínek a J. Veselý. 2003. s. 62. Překlad: N. Hasan.

⁷⁴ srov. Hendrich, J. 1988. s. 154.

⁷⁵ srov. Beneš, E. 1971. s. 97-99.

zanalyzovat, vyhledat neznámá slova ve slovníku, připomenout si gramatická pravidla. Z toho důvodu je pro ústní komunikaci nutná zautomatizovaná aplikace mluvnických pravidel.

- **Princip spojení teorie a praxe**, tzn. spojení znalostí o jazyce (gramatických pravidel, paradigm) s jejich použitím v praxi, a to v procesu dorozumívání.
- **Princip metodické gradace**, tzn. výuka od jednoduchého k složitému, od snadného k obtížnému, od známého k neznámému.

V. Cícha a kolektiv⁷⁶ také uvádí „hlavní směry“, kterými by se výuka gramatiky měla ubírat, aby byla co nejkratší a zároveň co nejefektivnější:

- Vytvořit tzv. **mluvnické (gramatické) minimum** – rozlišovat, který gramatický jev je základní, a který naopak okrajový, co je systémové a co nikoli.
- Klást důraz na: sepětí slovní zásoby a gramatiky; uvádění slov v širších syntaktických souvislostech; nacvičování slovních spojení.
- Upřednostňovat nácvik gramatických jevů ve větách před osvojováním paradigmatickým (vzory skloňování, časování).
- Zohlednit systémovou podobnost ruštiny a češtiny, porovnávat oba jazyky v rozdílech.
- Neomezovat se pouze na uvědomělou strategii při seznamování s novým gramatickým jevem.

Proces osvojování gramatiky, který začíná seznámením žáků s novým mluvnickým jevem a měl by být ukončen jeho automatickým používáním v praxi, je dlouhý. E. Beneš a kol. vymezují tři základní fáze osvojování gramatiky cizího jazyka, a to: seznámení s novým gramatickým jevem, procvičování a opakování, přičemž druhá z nich plní při osvojování gramatiky nejvýznamnější roli.⁷⁷

---

⁷⁶ srov. Cícha, V. 1975. s. 69-70.

⁷⁷ srov. Beneš, E. 1971. s. 100.

4.4 Seznámení s novým gramatickým jevem

Pro uvedení nové učební látky je velmi důležité žáky motivovat. Co se týče výuky cizího jazyka, je třeba žákům ukázat, že daný jev se jim bude hodit v reálné situaci a budou jej potřebovat v běžné komunikaci. Po počáteční motivaci a vzbuzení zájmu u žáků je třeba vybrat vhodnou metodu uvedení nového gramatického jevu. Existují dva základní způsoby prezentace nového mluvnického učiva, a to:

- **Lexikální (dosystémové) podávání mluvnických jevů**, při němž se žáci seznamují s určitými tvary slov, slovními spojeními a větami jako se slovními jednotkami, tzn. bez uvádění pravidel nebo paradigmát, bez jejich vědomého zařazení do jazykového systému. S. Jelínek dále vymezuje dva přístupy: **lexikální anticipaci** a **prosté lexikální uvedení gramatických jevů**. V prvním případě se jedná o uvedení gramatických jevů, které budou teprve v budoucnu vysvětleny v pravidlech a zasazeny do gramatického systému. Tato metoda tak umožňuje žákům si již v počáteční fázi studia osvojit určitý gramatický jev a prakticky jej používat v elementárních komunikačních situacích.⁷⁸

Naproti tomu prosté lexikální uvedení gramatických jevů se od lexikální anticipace odlišuje tím, že se nepočítá s jeho pozdějším objasněním. Jedná se většinou o zapamatování ojedinělých jevů nebo také těch jevů, které souvisí pouze s malým počtem případů, a proto není nutný jeho systémový výklad a formulování pravidel.⁷⁹

- **Systémové podávání mluvnických jevů**, tj. **uvádění pravidel a paradigmát**. Tato metoda vychází ze stručné předběžné přípravy, kterou provádí učitel: „Učitel se přesvědčí, zda žáci znají příslušné jevy v mateřštině a zda jsou jim jasné všechny potřebné gramatické pojmy. Součástí předběžné přípravy je dále zopakování těch jevů, které již byly v ruštině probrány a mají úzký vztah k nově uváděné látce. Pokud je to možné, je třeba využít také toho, co si žáci z ruské mluvnice osvojili lexikálně. Např. slovesa *читай, продолжай, переведи, иди, встань* aj. mohou být východiskem k systémovému výkladu

---

⁷⁸ srov. Purm, R., S. Jelínek a J. Veselý. 2003. s. 67. Překlad: N. Hasan.

⁷⁹ srov. Jelínek, S. 1980. s. 100.

o tvoření rozkazovacího způsobu.“⁸⁰ Látka, týkající se gramatiky se většinou vysvětluje v češtině a její výklad se přizpůsobuje organizaci učební látky, kterou žáci znají z výuky mateřského jazyka. Týká se to hlavně uspořádání systému skloňování podstatných jmen (rozdělení podle rodů) a pádů. K výuce jednotlivých gramatických jevů je nutné přistupovat diferencovaně. Je třeba si uvědomit, které jevy jsou pro žáky jednodušší a které naopak těžší. Mluvnické jevy, na jejichž osvojení má mateřština negativní vliv je nutné procvičovat více, než ty, které odpovídají gramatickým jevům v češtině.⁸¹

V závislosti na charakteru probíraného učiva je možné při uvádění nové látky použít jeho srovnání v ruštině a češtině nebo vnitrojazykové srovnání (tzn. uvnitř ruského jazyka).⁸² Zde je možné aplikovat dva přístupy, a to buď poukazovat na to, co se v obou jazycích shoduje nebo se naopak zaměřit na to, co je odlišné.⁸³

Vlastní uvedení pravidel a paradigmát lze uskutečnit prostřednictvím několika základních metodických postupů:

- **Induktivní výklad** je způsob, při němž se vysvětlení gramatiky začíná od příkladu a končí formulací pravidel. U tohoto přístupu plní významnou roli otázky, jež učitel klade svým žákům a také jejich pořadí, které usměrňuje jejich myšlení.⁸⁴ Tento soubor otázek spolu s dílčími úkoly zaměřuje pozornost žáků na podstatné rysy jevu. Kromě těchto dvou faktorů je také důležitá vhodná grafická úprava (např. při zapisování příkladů na tabuli), která má za úkol usnadnit odvození pravidla. Na konci tohoto typu výkladu žáci mají sami dojít k zobecnění a k formulaci pravidel. Učitel pak podle potřeby vytvořená pravidla upřesňuje.⁸⁵
- **Deduktivní výklad**, u kterého učitel nejdříve vysvětluje pravidlo a následně uvádí příklady a praktické úkoly. Tento postup ve srovnání s induktivním výkladem sice zabírá méně času, avšak i méně aktivizuje

---

⁸⁰ Jelínek, S. 1980. s. 103.

⁸¹ srov. Purm, R., S. Jelínek a J. Veselý. 2003. s. 68. Překlad: N. Hasan.

⁸² srov. Purm, R., S. Jelínek a J. Veselý. 2003. s. 69. Překlad: N. Hasan.

⁸³ Jelínek, S. 1980. s. 103.

⁸⁴ srov. Purm, R., S. Jelínek a J. Veselý. 2003. s. 69. Překlad: N. Hasan.

⁸⁵ srov. Jelínek, S. 1980. s. 104.

myšlení žáků.⁸⁶ „Volba induktivního nebo deduktivního způsobu závisí na všech konkrétních okolnostech a zejména na tom, o jaké učivo jde a kolik času má učitel k dispozici. U rozsáhlejší mluvnické látky je účelné různě kombinovat obě možnosti.“⁸⁷ Kombinaci těchto dvou přístupů S. Jelínek definuje jako:

- **Induktivně-deduktivní výklad** je kombinací dvou výše uvedených přístupů uvádění nové gramatické látky. Charakterizuje se přechodem od příkladů k pravidlům a od pravidel k jiným příkladům, které vytvářejí sami studenti.⁸⁸

J. Veselý⁸⁹ ve své publikaci popisuje jiné přístupy uvádění nové učební látky, které vycházejí ze zohlednění principu zřetele k mateřštině a které lze uplatňovat ve všech jazykových rovinách, tzn. v rovině fonologické, lexikální, morfologické, syntaktické, grafické a v oblasti pravopisu. Jedná se o:

- **Explicitní výběrovou konfrontaci**, která se realizuje přímým poukázáním na rozdíly nebo méně často na shody některých uváděných jevů cizího jazyka v porovnání s danými jevy v mateřštině. V rámci explicitní konfrontace J. Veselý rozlišuje následující formy porovnání jevů dvou jazyků:

- **Prostá juxtapozice**, kdy je k jevu v ruštině uveden český ekvivalent bez dalšího vysvětlení, např. *большой* – *velký*.
- **Doslovný překlad**, který se používá pouze v ojedinělých případech, a to s cílem demonstrovat strukturní zvláštnosti osvojovaného jazyka a současně poukázat na absurdnost doslovného překladu, např. při uvádění odlišných konstrukcí (frazologismů) jako: *это мне и в голову не пришло* – *to mi ani nepřišlo do hlavy, tj. to mě ani nenapadlo*.
- **Prohloubená konfrontace**, která se realizuje uvedením příslušného ekvivalentu v mateřštině a současně upozorněním na jeho odlišné zvláštnosti vzhledem k češtině. Tuto formu lze uplatňovat mimo jiné i při uvádění neurčitých zájmen typu *кто-нибудь*, při kterém vedle uvedení jeho českého ekvivalentu *někdo* je třeba objasnit,

---

⁸⁶ srov. Purm, R., S. Jelínek a J. Veselý. 2003. s. 69. Překlad: N. Hasan.

⁸⁷ Jelínek, S. 1980. s. 105.

⁸⁸ srov. Purm, R., S. Jelínek a J. Veselý. 2003. s. 69. Překlad: N. Hasan.

⁸⁹ srov. Veselý, J. 1985. s. 118-119.

který sémantický odstín českého *někdo* toto ruské pronominum vyjadřuje (*někdo – lhostejno kdo*) a ve kterých typech vět se většinou užívá.

- Konfrontace implicitní (skrytá) se uplatňuje ve výběru a uspořádání látky a obvykle i při organizaci tréninkových cvičení.

Při uvádění gramatické látky pomocí konfrontace je nutné dbát na to, aby výklad byl stručný, což hlavně závisí na výběru jevu k porovnání a na technice jeho provádění. Následně je potřeba zvážit, zda vybraný gramatický jev, podrobit konfrontaci explicitní nebo naopak implicitní.⁹⁰

Kromě výběru vhodného metodického postupu S. Jelínek při uvádění nové gramatické látky doporučuje **názornost**, tzn. zapisování na tabuli, schémata, gramatické tabulky, apod. a také **samostatnou práci žáků**, která napomáhá rozvoji takových učebních dovedností žáků jako je samostatná práce žáků s učebnicí a také samostatný přístup ke studiu cizího jazyka.⁹¹

Po vysvětlení daného jevu přichází na řadu **prvotní procvičování**. Učivo se žákům vysvětluje po malých úsecích, přičemž je potřeba jim co nejčastěji klást otázky. Každá jednotlivá část se procvičuje praktickými úkoly.⁹²

4.5 Procvičování – upevňování gramatické látky

Nejdůležitější fází pro úspěšné osvojení gramatického jevu, je jeho praktický nácvik, tj. pečlivé procvičování. Tato upevňovací fáze přímo navazuje na objasnění nové gramatické látky žákům a na její prvotní procvičování a vyžaduje dostatečné množství času. „V jeho průběhu se mají u žáků vytvářet dovednosti a později návyky správného tvoření a užívání gramatických jevů v ústních a písemných projevech a ovšem také dovednosti a návyky jejich poznávání při poslechu a čtení.“⁹³

S. Jelínek⁹⁴ uvádí základní požadavky pro všestranné procvičování a upevňování nové mluvnické látky, o kterých by učitel neměl zapomínat, a sice:

- věnovat procvičování dostatečné množství času;
- nacvičovat na již známé slovní zásobě;

---

⁹⁰ srov. Veselý, J. 1985. s. 136-137.

⁹¹ srov. Purm, R., S. Jelínek a J. Veselý. 2003. s. 69-70. Překlad: N. Hasan.

⁹² srov. Jelínek, S. 1980. s. 106.

⁹³ Jelínek, S. 1980. s. 107.

⁹⁴ srov. Jelínek, S. 1980. s. 107-108.

- promyšleně střídat různé způsoby ústního i písemného, překladového i bezpřekladového nácviku, což vychází z předpokladu, že se učitel dobře orientuje v učivu a je schopen předvídat obtíže, s nimiž se žáci mohou potýkat, a to hlavně v souvislosti s intenzitou a typem interference;
- pravidla a paradigmatata vždy spojovat s co nejbohatší zásobou příkladů.

V jiné publikaci S. Jelínek dále zmiňuje i potřebu disponovat velkým množstvím cvičení různého typu, přičemž je důležité klást důraz na jejich náplň a návaznost. Jednotlivá cvičení jsou totiž pouze strukturní jednotkou výuky jazyka. Úloha jako taková většinou není dostatečným prostředkem pro přechod žáků na vyšší úroveň osvojení gramatické látky. Jednotlivé úlohy je třeba spojovat do bloků, které zajistí efektivní uspořádání a návaznost učebních činností.⁹⁵

J. Hendrich⁹⁶ k tomu mimo jiné dodává, že:

- jednotlivá cvičení se mají zaměřovat pouze na jeden konkrétní jazykový jev;
- všechna cvičení dané série (sekvence) mají mít komunikativní hodnotu z hlediska použitelnosti v praxi a i z hlediska potřeb a zájmů dotyčných žáků.

J. Veselý⁹⁷ jako podstatné požadavky při organizaci cvičení uvádí:

- nutnost diferenciacce mezi jevy snadnějšími a obtížnějšími, přičemž větší pozornost má být věnována jevům, které se vzhledem k mezijazykové, vnitrojazykové a kombinované interferenci neosvojují snadno;
- „zásadu jedné obtížnosti“ (принцип одной трудности), která má zjednodušovat cvičení tím, že obtížné jevy narůstají pouze postupně a tím pádem žáci méně chybují, což má na žáky pozitivní psychologický dopad;
- zásadu kontrastivnosti v rovině mezijazykové (ruština – čeština), vnitrojazykové (ruština – ruština) nebo kombinované, jež má za cíl naučit žáka rozlišovat jevy něčím blízké, které by mohly podléhat směřování. Tyto jevy jsou vědomě spojeny do protikladných dvojic tak, aby si žáci odlišnosti kontrastujících jevů uvědomili a byli následně schopni danou problematiku vhodně používat v jazykové praxi.
- nacvičování jevů v delší časové perspektivě, aj.

---

⁹⁵ srov. Purm, R., S. Jelínek a J. Veselý. 2003. s. 70. Překlad: N. Hasan.

⁹⁶ Hendrich, J. 1988. s. 341-342.

⁹⁷ srov. Veselý, J. 1985. s. 139.

4.5.1 Typologie gramatických cvičení

Učitel disponuje velkým množstvím cvičení, která může využívat k nácviku gramatiky. Je všeobecně známo, že zdrojem pro výběr cvičení jsou hlavně učební soubory (učebnice, pracovní sešity, pracovní listy, příručky pro učitele), audionahrávky a v neposlední řadě i internet, který v dnešní době hraje významnou roli právě i z hlediska výuky. Na internetu je možné najít mnoho nápadů, jak přistupovat k výuce cizího jazyka, jak výuku zefektivnit apod. Internet je i studnicí různorodých cvičení, kterými se učitel může inspirovat pro nácvik konkrétní učební látky. Avšak ať už učitel pracuje s učebnicí nebo internetem, musí brát v úvahu fakt, že „učebnice ani další učební materiály nemohou předvídat všechny zvláštní okolnosti, které při vyučování nastávají, a proto je vhodné cvičení z učebnice a z ostatních pomůcek doplnit, rozšířit, pozměnit a vytěžit z nich co nejvíce možností pro důkladné upevnění látky.“⁹⁸ Je tedy důležité, aby si učitel cizího jazyka při výběru cvičení ujasnil, jaké typy úloh budou co možná nejefektivnější pro nácvik konkrétního učiva. Existuje mnoho různých typů a druhů cvičení a jejich typologie není snadná. Avšak podle J. Hendricha je jejich klasifikace pro učitele užitečná, protože „usnadňuje cílevědomou volbu cvičení a jejich vhodné střídání, což je nejen v zájmu efektivnosti výuky, ale přispívá významně i k udržování a posilování motivace žáků.“⁹⁹

Typologií cvičení je mnoho, tato podkapitola se zabývá pouze těmi klasifikacemi, které se zaměřují na osvojení gramatiky.

Dle R. Purma, S. Jelínka a J. Veselého¹⁰⁰ lze vymezit tři typy cvičení, a to:

- **Receptivní cvičení**, která vychází z funkční představy gramatických jevů v textech určených pro poslech a čtení, jejichž cílem je rozpoznání, vydělení a rozlišení daných jevů. Některá cvičení, která vyžadují pozorování a analýzu příkladů, vedou žáky k všeobecným závěrům a k formulaci pravidel.
- **Reproduktivní cvičení** spočívají v ústním a písemném reprodukování slyšeného nebo čteného textu. Kromě imitačních cvičení do této skupiny patří např. cvičení s postupně mizící náповědou. V textu napsaném na tabuli, který se několikrát přečte a důkladně s žáky rozebere, jsou postupně

---

⁹⁸ Jelínek, S. 1980. s. 108-109.

⁹⁹ Hendrich, J. 1988. s. 316.

¹⁰⁰ srov. Purm, R., S. Jelínek a J. Veselý. 2003. s. 70-71. Překlad: N. Hasan.

smazávány koncovky, slovní tvary, slovní spojení i celé věty. Při opakované reprodukci daného textu, jej musí žáci sami doplňovat, čímž se postupně zvyšuje jejich samostatnost.

- **Produktivní cvičení**, spočívající v ústním nebo písemném vyjádření myšlenek s využitím gramatických prostředků, které byly předem určeny k osvojení. Tato skupina zahrnuje bohatou zásobu tradičních typů úloh, jako např. doplnění vynechaných prvků (konek, slov, apod.); odstranění závorek; různé varianty cvičení, jejichž podstatou je tvoření otázek a jejich následných odpovědí; modifikace vět (změny v kategorii čísla, času, způsobu apod.); překlady z mateřského jazyka do ruštiny; aj. Komunikativní aspekt tato cvičení získávají tehdy, když jsou zasazena do určitého souvislého kontextu nebo jsou doplněna komunikativními nebo situačními instrukcemi (např. „*Vyjádřete prosbu*“, „*Odsouhlaste plán, který vymysleli vaši kamarádi*“, apod.).

Je nutno podotknout, že u mnoha cvičení se různým způsobem prvky receptivnosti, reprodukce a produktivnosti kombinují.

Další klasifikaci, která se taktéž skládá ze tří složek, uvádí J. Hendrich¹⁰¹:

- **Jazyková cvičení**

Jejich prostřednictvím si žák upevňuje materiální stránku gramatického jevu, přičemž obsahová stránka projevu je druhořadá, např. tvoření plurálu podstatných jmen.

- **Jazykově-řečová cvičení**

Cílem je procvičit jak materiální stránku (formu) gramatického jevu, tak i obsah sdělení, který také podléhá kontrole. Jedná se např. o cvičení, kdy žák odpovídá na otázku, vyžadující individuální odpověď s použitím příslušného gramatického jevu, jenž je procvičován.

- **Řečová (komunikativní) cvičení**

Nejedná se již o čistě gramatická cvičení. Jsou to úkoly, které se zaměřují na obsahovou stránku, tzn. na správné vyjádření myšlenek.

Na rozdíl od předchozí klasifikace A. Akišina a O. Kagan¹⁰² odlišují řečová a komunikativní cvičení a svou typologii doplňují i o konkrétní příklady úloh:

---

¹⁰¹ srov. Hendrich, J. 1988. s. 154-155.

¹⁰² srov. Akišina A. A., O. E. Kagan. 2012. s. 137.

- **Jazyková cvičení**, u kterých jsou uvedeny instrukce typu: *skloňujte podstatné jméno, časujte sloveso apod., doplňte chybějící koncovky; vyberte vhodný tvar ze závorek; přeložte slova v závorkách a použijte je ve správném tvaru; utvořte větu podle vzoru; tečky nahraďte vhodnými slovy: Вчера я ...л ...у; aj.*
- **Řečová cvičení**, ke kterým patří úlohy jako: *práce s obrázkovou předlohou, gramatické hry, převyprávění textu, vytvoření dialogu podle vzoru, transformace textu (transformujte text z přítomného do minulého času), aj.*
- **Komunikativní cvičení**, jejichž hlavním cílem je rozvoj komunikačních dovedností, přičemž sekundárním cílem je rozvoj dovedností gramatických. K nim se řadí zadání typu: *Představte si, že jste v Rusku a chcete cestovat. Rozhodněte se, které státy a města chcete navštívit. – Zavolejte a objednejte si lístky. – Zarezervujte si hotel. – Vytvořte seznam (maximální a minimální počet) věcí, které si vezmete s sebou. – Zavolejte si taxi nebo se domluvejte s kamarádem, který vás může odvézt na letiště. – Zavolejte svým kamarádům a povyprávějte jim, jak se chystáte na cestu.*

J. Hendrich v knize „*Didaktika cizích jazyků*“ věnuje problematice třídění cvičení samostatnou kapitolu. Popisuje zde několik klasifikací, které vychází z mnoha různých hledisek, např. **druhy cvičení podle formy stimulu** (akustický verbální, grafický, graficko-akustický, obrazový nebo předmětný stimul) **a formy žákovy reakce při cvičení** (ústní, písemná, úkonová); **druhy cvičení podle jejich zaměření na vztah mezi žákovou mateřštinou a cizím jazykem** (překládová, kontrainterferenční), apod.¹⁰³ Pro potřeby této diplomové práce je však vhodnější se podrobněji zaměřit na **typologii vycházející z lingvisticko-didaktického hlediska**¹⁰⁴, která vymezuje cvičení:

- **Imitační**, jejichž cílem je nejen výcvik v poslechu s porozuměním a procvičování výslovnosti, ale také nácvik užívání gramatických struktur nebo lexikálních jednotek. Jsou dobrým prostředkem pro rozvoj sluchové paměti, a proto je vhodné je využívat hlavně v počáteční fázi učiva nebo při uvádění nového jevu. Efektivní formou pro uvedení nového fonetického, lexikálního nebo gramatického učiva jsou

¹⁰³ srov. Hendrich, J. 1988. s. 321-327.

¹⁰⁴ srov. Hendrich, J. 1988. s. 333-341.

tzv. **diskriminační cvičení**. Jedná se o vytvoření dvojice vět, ve kterých je nacvičovaný jev použit ve vzájemném protikladu.

- **Substituční**, jejichž cílem je využívání téže syntaktické struktury pro vyjádření různého obsahu (myšlenek), a to prostřednictvím dosazování či nahrazování (substituce) různých lexikálních jednotek stejné gramatické kategorie.
- **Transformační**, která si kladou za cíl naučit žáka přetvářet (transformovat) syntaktickou stavbu věty analogicky podle určitého vzoru. Od substitučních cvičení, která se zaměřují zejména na změnu myšlenkového obsahu věty, se liší tím, že transformační vedou hlavně ke změně v uspořádání slov ve větě, přičemž obsah zůstává stejný. Jedná se tedy o to, naučit žáka vyjadřovat jednu myšlenku (obsah) různými způsoby – různými syntaktickými strukturami. V rámci transformačních cvičení rozlišujeme:

- **Protikladová** (opoziční), která vychází z protikladu gramatických jevů (např. osoby, rodu, čísla, slovesných časů, rodů a způsobů, záporu a kladu, slovních druhů a syntaktických a také fonologických jevů).
- **Variační**, jako např. přeměna kladu v zápor nebo přítomného času na budoucí, apod. U tohoto typu je potřeba se vyvarovat nebezpečí mechaničnosti.
- **Spojovací** (syntéza), u kterých má žák za úkol spojit dvě samostatné věty v souvětí.
- **Rozpojovací** (dekompozice), vyžadující naopak rozpojení souvětí na samostatné věty jednoduché.

- **Dialogická**, která se řadí k audioorálním cvičením a jejichž základním typem je **dialog**. Obsahové jádro a okruh dialogické situace navozuje učitel (verbálně, obrazem), poslech zvukové nahrávky, přečtení určitého textu apod. Tato cvičení se vyznačují větším či menším stupněm řízenosti a dle toho se dále dělí na:

- **Reprodukční**, u kterých žák doslovně opakuje (memoruje) dialogický projev.
- **Mikrokonverzační**, jež patří k substitučním cvičením, od kterých se liší tím, že jejich východiskem jsou jednotlivé cvičné věty, které tvoří krátký tematicky uzavřený dialog. Tento dialog je chápán jako model, který mají žáci obměňovat prostřednictvím substituce provedené ve výpovědi jednoho nebo druhého mluvčího.

Jedná se hlavně o zopakování a procvičování syntaktických struktur a morfologických tvarů.

- **Repliková**, k nimž se řadí cvičení imitační, substituční i transformační, se zaměřují zejména na typické konverzační a frazeologické obraty hovorového jazyka, které zahrnují i vyjadřování různých postojů, jako přitakání, souhlas, domněnka, nejistota, pochybnost, nesouhlas, překvapení apod.
- **Navazovací**, která napomáhají rozvíjet dovednost porozumět delšímu nebo kratšímu textu vnímanému sluchově, a který většinou tvoří začátek věty, a následně na něj vhodně navázat a rozvinout, a to jak obsahově tak i vhodnými jazykovými prostředky. Jedná se o cvičení opakujícího rázu, tzn., že umožňuje shrnout procvičené nebo i dříve osvojené učivo. Je vhodné je zařazovat na konci každé lekce jako prostředek pro celkové zopakování veškerého učiva a pro integraci nově osvojeného učiva s předcházejícím.

4.6 Opakování

Významnou a nepostradatelnou fází osvojování nových jevů cizího jazyka je opakování. J. Linhart o něm píše: „Není-li ve škole pro přemíru látky dostatek času na aktivní opakování, zůstává proces učení nedokončen, postrádá nezbytné zakončení.“¹⁰⁵

Tato fáze se podle E. Beneše a kol.¹⁰⁶ realizuje:

- Při uvádění nového jevu, kdy se žáci s novou učební látkou seznamují a procvičují ji na základě již probraných jevů. Dochází tedy k nácviku nového jevu a současně je upevňována již dříve osvojená učební látka.
- Při výskytu chyb, kdy je potřeba dohledat jejich příčiny. Při chybování je potřeba nejen zopakovat pravidlo, nýbrž daný problematický jev znovu procvičit.
- Úhrnně po určitých úsecích, tzv. souhrnné opakování, jehož východiskem může být živý dialog nebo text, shrnující probranou látku.

---

¹⁰⁵ Linhart, J. 1967. s. 149.

¹⁰⁶ srov. Beneš, E. 1971. s. 104.

S. Jelínek¹⁰⁷ vymezuje dva základní typy opakování gramatické látky, a to:

- **Opakování průběžné**, které by mělo být realizováno na každé vyučovací hodině. Je důležité, aby nebylo nahodilé, nýbrž aby bylo cílevědomě řízené a plánované. Mělo by totiž zahrnovat všechnu problematickou učební látku, obzvláště pak ty jevy, které žákům dělají obtíže, a ve kterých se často dopouštějí chyb. K průběžnému opakování řadíme tzv. **nápravná cvičení**, jež jsou zaměřena především na procvičování právě těch jevů, ve kterých žáci hromadně chybují. Jejich cílem je odstranění těchto typických chyb.
- **Souhrnné (komplexní) opakování**, které má žákům pomoci s ucelením a utříděním gramatických znalostí. Lze toho dosáhnout např. prostřednictvím spojování nového a již dříve probraného učiva nebo shrnutím celého tematického okruhu po probrání jeho posledního úseku, apod. Ve vyšších ročnících učitel může žákům opakování jednotlivých úseků látky zadávat jako domácí přípravu. Efektivním opakovacím cvičením jsou i gramatické rozbory textů, ve kterých žáci vyhledávají a analyzují různé mluvnické jevy.

Pro získání didaktického účinku je potřeba dbát na to, aby opakování bylo systematické a vyvarovalo se mechančnosti. Tzn., že by opakovaná látka měla být uváděna v nových souvislostech, a nikoli v těch, ve kterých byla již dříve nacvičována. Pro efektivní osvojení určitého jevu je důležitá i správná distribuce opakování. Nejdříve se novou učební látku procvičuje a opakuje v krátkých intervalech, později v delších.¹⁰⁸

S. Jelínek se tomuto aspektu věnuje podrobněji: „Opakování mluvnice má tím závažnější úlohu, čím více učiva již bylo probráno. Bez dostatečného opakování žáci snadno zapomínají a dopouštějí se chyb i v těch jevech, které byly již dříve dobře upevněny. Je tedy třeba důkladně opakovat jak látku probranou v předešlé lekci, tak všechno, co bylo z gramatiky dosud probráno včetně učiva z předchozích ročníků.“¹⁰⁹ Dále uvádí, že pro potřeby opakování gramatických jevů je žádoucí užívat cvičení, která mají výraznější komunikativně funkční ráz, čehož lze dosáhnout vhodnou formulací instrukcí při uvádění cvičení tohoto typu. To znamená, že např. při opakování minulého času je účelnější použít formulaci

---

¹⁰⁷ Jelínek, S. 1980. s. 118.

¹⁰⁸ srov. Veselý, J. 1985. s. 143-144.

¹⁰⁹ Jelínek, S. 1980. s. 118.

„Vyprávějte příběh tak, jakoby se stal včera“ než instrukci „Převeďte věty do minulého času“.¹¹⁰

Na závěr je důležité si uvědomit, že je potřeba opakovat zejména ty jevy, které podléhají negativnímu transferu (interferenci), a tudíž je pro žáky obtížnější si je osvojit.¹¹¹

---

¹¹⁰ srov. Jelínek, S. 1980. s. 118.

¹¹¹ srov. Veselý, J. 1985. s. 143-144.

II PRAKTICKÁ ČÁST

Praktickou část tvoří dvě kapitoly. První z nich se zaměřuje na krátkou charakteristiku vybraných učebních souborů pro výuku ruského jazyka určených pro základní a střední školy. Po stručné charakteristice následuje analýza a komparace těchto učebních kompletů, a to z hlediska jejich přístupu k problematice výuky neurčitých zájmen. Druhou kapitolu tvoří konkrétní návrhy metodických postupů a cvičení, které jsou zaměřeny na efektivní osvojení ruských neurčitých zájmen českými žáky a studenty.

5 Analýza učebních souborů pro výuku ruského jazyka

Jedním z cílů této práce je zjistit, jakým způsobem jsou neurčitá zájmena ve vybraných učebních souborech ruského jazyka žákům prezentována. Zatímco první část obsahuje stručnou charakteristiku vybraných učebních souborů, druhá část se věnuje jejich analýze z hlediska osvojování neurčitých zájmen.

5.1 Charakteristika vybraných učebních souborů

Pro tuto práci byly vybrány tři učební soubory pro výuku ruského jazyka, a to „*Raduga po-novomu*“ (*Радуга по-новому*), „*Pojechali*“ (*Поехали*) a „*Klass!*“ (*Класс!*). První dva, tzn. „*Raduga po-novomu*“ a „*Pojechali*“ jsou určeny jak pro základní, tak pro střední školy. Učební komplet „*Klass!*“ je určen především pro výuku ruštiny jako druhého cizího jazyka na středních školách.

5.1.1 *Raduga po-novomu* (Радуга по-новому)

Jedná se o přepracování původního třídílného učebního souboru „*Raduga*“, jenž byl vydán v letech 1996-1999 nakladatelstvím FRAUS. Jak ve svém článku zmiňují L. Rozboudová a J. Konečný, v Československu a následně pak v České republice po roce 1989 vývoj didaktiky ruského jazyka v důsledku porevolučního vývoje ustrnul. Jedním z hlavních důvodů této stagnace byl propad zájmu o výuku ruštiny. Avšak představitelé didaktiky ruštiny byli stále aktivní a pro potřebu výuky ruštiny jako cizího jazyka na základních a středních školách vytvořili právě výše zmíněný učební soubor „*Raduga*“, který sepsal autorský

kolektiv z Katedry rusistiky a lingvodidaktiky Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze pod vedením S. Jelínka. Tento titul byl v té době vlastně jediným existujícím učebním souborem pro výuku ruštiny v českém prostředí.¹¹² Nedílnou součástí učebního souboru je kromě učebnice pracovní sešit, metodická příručka pro učitele a audiokazeta.

V letech 2007-2011 byla publikována nakladatelstvím FRAUS inovovaná pětidílná učební řada „*Raduga po-novomu*“. Podobně jako u původní verze autoři při tvorbě této učební řady kladli důraz na vztah mateřského jazyka k výuce ruštiny. Soubor „*Raduga po-novomu*“ je určen pro žáky středních škol, přičemž první dva díly lze využívat i při výuce ruštiny jako druhého cizího jazyka na základních školách. Prvním dílem žáci začínají na jazykové úrovni A1 a poslední díl je koncipován pro dosažení úrovně B1. Učební komplet každého dílu sestává z učebnice, pracovního sešitu, metodické příručky pro učitele a CD. Všechny učebnice lze zakoupit i v elektronické podobě, a to na webových stránkách flexibooks. Tato i-verze je oproti tištěné učebnici obohacena o „interaktivitu v podobě přidaných multimédií, která přispívají k lepšímu znázornění a pochopení probírané látky (...).“¹¹³

Přínosem v ediční řadě „*Raduga po-novomu*“ se jeví její grafické zpracování, které umožňuje rychlou orientaci v učebnici. Tak např. probírané gramatické jevy, které si mají žáci zapamatovat, jsou vždy shrnuty v zelené tabulce, rozšiřující materiály jsou uvedeny v žlutých tabulkách se značkou XXL, doplňková cvičení jsou vyobrazena na fialovém pozadí se symbolem žárovky, apod.

5.1.2 Pojehali (Поехали)

„*Pojehali*“ je ediční řada sedmi učebních souborů (učebnice, pracovní sešit s klíčem správných řešení úkolů, metodická příručka, CD a audiokazeta), které na sebe logicky navazují a na jejíž tvorbě se podíleli Hana Žofková, Klaudia Eibenová, Zuzana Liptáková a Jaroslav Šaroch. K této základní verzi vznikají i doplňkové učební materiály, prozatím se jedná o tři čítanky a zpěvník. Výuka mladších žáků může být obohacena i o hru pexeso nebo pohádku „*Penka*“, kterou na základě české předlohy „*O veliké řepě*“ přeložila Hana Žofková.

---

¹¹² srov. Rozboudová, L. – Konečný, J. 2017. s. 70-71.

¹¹³ Flexibooks, 2012-2017, online.

První díl, který je koncipován pro jazykovou úroveň A1, byl poprvé vydán v roce 2002 nakladatelstvím Albra. Poslední díl byl vydán v roce 2011, a je určen pro dosažení jazykové úrovně B1/B2. Původně byly první díly tohoto učebního souboru koncipovány pro žáky prvního stupně základních škol. V roce 2009 byl publikován titul „*Pojechali! Rychlý start*“, jehož obsah vychází ze stávajících prvních dvou dílů a plynule na něj navazuje „*Pojechali*“ 3 - 6.¹¹⁴ Učební komplet „*Pojechali! Rychlý start*“ byl vytvořen tak, aby odpovídal rychlejšímu tempu práce žáků na druhém stupni nebo v nižších ročnících víceletých gymnázií, kde se od školního roku 2006/2007 přistoupilo k výuce druhého cizího jazyka. MŠMT tento pozměněný učební soubor schválilo i pro výuku ruštiny na středních školách.¹¹⁵

Učebnice zpravidla zahrnují od 7 do 9 lekcí, které jsou koncipovány tak, aby co možná nejvíce motivovaly žáky k práci. K tomu autoři využili systém tzv. *lekce na přání žáka*, jež má žákům ukázat, že to, co se budou učit, je pro ně využitelné v praxi a v reálných situacích. Je nutno zmínit, že autoři při tvorbě „*Pojechali*“ zohledňovali věk žáků a také vliv mateřského jazyka na výuku ruštiny. Při sestavování aktivit je důraz kladen především na rozvoj komunikativní kompetence.

5.1.3 Klass! (Класс!)

Třídílný učební soubor „*Klass!*“ byl publikován nakladatelstvím Klett v letech 2010-2012 a na jeho tvorbě se podílel kolektiv autorů v čele s Natálií Orlovou, která působí na Pedagogické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Tento učební set je určen pro výuku ruštiny na středních školách a třetí díl studenty posouvá na jazykovou úroveň B1. Každý díl tvoří učebnice s integrovaným pracovním sešitem a dvěma kompaktními disky. Metodická příručka pro učitele je zpracována pouze v elektronické podobě na CD a obsahuje například testy k jednotlivým lekcím, přepis poslechových textů apod. K prvnímu dílu lze dokoupit pracovní listy pro nácvik azbuky a rozšiřující pracovní listy k učebnici. Nadto jsou k jednotlivým lekcím všech dílů na webových stránkách nakladatelství

---

¹¹⁴ srov. Rozboudová, L. – Konečný, J. 2017. s. 72.

¹¹⁵ srov. SPL PRÁCE, online.

Klett volně dostupná doplňková online cvičení. Je vytvořena i elektronická verze všech učebnic, kterou si mohou na internetu zakoupit jak studenti, tak učitelé.

Každá učebnice sestává z devíti lekcí, přičemž dvě z nich, s názvem „*Повторение – мать умения*“ („Opakování – matka moudrosti“), jsou zaměřeny na opakování.

Tento učební soubor zaujme svým grafickým provedením, velkým množstvím obrázků a fotografií. Nová slovní zásoba, gramatické jevy či reálie jsou stručně vysvětleny v rámečku a na konec každé lekce je zařazeno shrnutí probrané gramatiky. O titulu „*Klass!*“ se na webových stránkách nakladatelství píše, že „učebnice prosazuje aktivní přístup k učení. Zvláštní pozornost je věnována poslechu s porozuměním a mluvenému projevu.“¹¹⁶

5.2 Analýza vybraných učebních souborů z pohledu osvojování učiva o neurčitých zájmenech

Tato kapitola se zabývá analýzou výše uvedených učebních souborů, a to z pohledu prezentace gramatického učiva o neurčitých zájmenech.

Hodnotící aspekty:

- prezentace dané učební látky;
- možnosti procvičování neurčitých zájmen, přičemž cvičení jsou zde klasifikována dle typologie vytvořené A. Akišinou a O. Kagan, která vymezuje cvičení jazyková, řečová a komunikativní;
- možnosti opakování daného učiva.

5.2.1 Raduga po-novomu (Радуга по-новому)

Problematika neurčitých zájmen je spolu s neurčitými příslovci zahrnuta do páté lekce čtvrtého dílu, tzn. do poslední lekce učebnice „*Raduga po-novomu 4*“ (s. 112-114), se kterou by žáci měli dosáhnout jazykové úrovně A2. Nejprve se s touto gramatickou látkou žák setká (3x a pouze s částicí *-нибудь*) střetává v úvodním textu (s. 105-106) a následně jsou pronomina *что-нибудь* a *что-то* vypsána v rusko-českém slovníčku.

---

¹¹⁶ Klass! 1, online.

Před vlastním uvedením učební látky o neurčitých zájmenech a příslovcích se žáci seznamují se slovesnými vazbami *радоваться чему* a *вспоминать о ком,чём* nebo *кого, что*, čímž zároveň dochází k procvičování některých tázacích zájmen, která jsou východiskem pro tvoření zájmen neurčitých. Poté následují tři cvičení:

<p>Receptivní</p> <p>(řečové z hlediska tvorby rozkazovacích vět)</p>	<p>V rámci transformačního cvičení žáci mají za úkol zformulovat uvedené rady v rozkazovacím způsobu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>почаще сделать что-нибудь новое,</i> - <i>прочитать какую-нибудь интересную книгу,...</i> <p>Prostřednictvím tohoto cvičení si žáci zopakují tvoření rozkazovacího způsobu, které si osvojili ve čtvrté lekci, a současně by si měli uvědomit, že se v imperativních větách používá neurčité zájmeno s částicí <i>-нибудь</i>.</p>
<p>Jazykové</p>	<p>Instrukce, která uvádí další cvičení, zní:</p> <p><i>Скажите, что Нина это уже сделала или сделает.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Хотела бы Нина купить что-нибудь новое?</i> - <i>Она уже что-то купила.</i> - <i>Хотела бы Нина с кем-нибудь пойти в театр?</i> - <i>Она уже с кем-нибудь пошла.</i> - <i>Хочет Нина пригласить кого-нибудь в гости?</i> - <i>Она уже _____.</i> <p>Zde se žáci setkávají s doplňovacím cvičením s postupně mizící náповědou, ve kterém procvičují neurčitá zájmena a příslovce ve větách oznamovacích a tázacích.</p> <p>Úloha je doplněna o grafické znázornění gramatického pravidla: v modré tabulce u částice -то jsou uvedena slova minulost a пřítomnost, což má žákům napovědět, že se tato částice používá ve spojení s minulým a přítomným časem. U částice -нибудь, která je v růžovém rámečku, jsou připsána interpunkční znaménka ! a ?, která jsou symbolem pro věty rozkazovací a tázací a dále slovo если, jež označuje větu podmínkovou.</p>

Řečové	<p><i>Переведите.</i></p> <p><i>Váš život nebude jednotvárný, jestliže občas:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>koupíte něco nového,</i> - <i>přečtete nějakou zajímavou knihu,</i> - <i>někomu pomůžete, apod.</i> <p>V tomto případě se jedná o substituční překladové cvičení z češtiny do ruštiny, ve kterém si žáci mají procvičit používání neurčitých zájmen v podmínkových větách.</p>
--------	---

Tato cvičení jsou dále doplněna o zelený rámeček, který mapuje učební látku, týkající se používání neurčitých zájmen a příslovcí. Poté následuje poslední procvičování této problematiky v podobě doplňovacího cvičení:

Jazykové	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Мама, купи, пожалуйста, что-_____ на ужин.</i> - <i>По-моему, мама уже утром что-_____ купила.</i>
Komunikativní	absentuje

V pracovním sešitě se neurčitým zájmenům a příslovcím věnují dvě cvičení:

Jazykové	<p>Úkolem žáků je doplnit u tázacích a oznamovacích vět vhodnou formu neurčitého zájmena nebo příslovce a následně spojit otázky se správnými odpověďmi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Нас кто-_____ искал?</i> - <i>Да. Кто-_____ из ваших друзей.</i>
Řečové	<p>Žáci mají rusky napsat kamarádovi vzkaz, dotaz a upozornění, a to na základě uvedeného vzoru v češtině:</p> <p><i>vzkaz: že mu nějaká dívka přinesla nějaké kazety, apod.</i></p> <p><i>dotaz: jestli potřebuje nějaké peníze, apod.</i></p> <p><i>upozornění: aby se někoho zeptal, kdy začíná zítřejší koncert, apod.</i></p>
Komunikativní	absentuje

Tento učební soubor klade důraz mimo jiné na opakování (a to i jevů z předešlých dílů), jež je zpracováno většinou explicitně v rámečku, symbolizujícím doplňková cvičení. Pro rychlejší orientaci je vždy u opakovací problematiky uvedena informace o tom, kde konkrétně (díl, lekce, někdy i strana) je možné objasnění

daného jevu najít. Avšak poslední díl „*Raduga po-novomu 5*“ se k opakování neurčitých zájmen explicitně nevrací. Z hlediska zájmen je v tomto díle vyložena nová látka, týkající se používání pronomin *этом, том*, dále skloňování přivlastňovacích zájmen a také problematika záporných zájmen a příslovcí s částicí *ни* a *не*. Zadání na procvičování záporných zájmen (s. 133) je doplněno o zopakování neurčitých zájmen, a to pouze ve větách tázacích:

Řečové	<p>Žáci mají podle vzoru vytvořit dialog a mohou k tomu využít i příklady uvedené v učebnici.</p> <p>Vzor: - <i>Ты собираешься здесь что-нибудь фотографировать?</i> - <i>Нет, я ничего фотографировать не собираюсь. Ведь здесь нечего фотографировать.</i></p> <p>Пříklady k vytvoření dialogu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>что-нибудь купить;</i> - <i>о чём-нибудь спрашивать;</i> - <i>с кем-нибудь поговорить, аprod.</i>
--------	---

Také v pracovním sešitě se žáci nesetkají s opakováním neurčitých zájmen. Stejně jako je tomu v učebnici, žáci na tuto problematiku narazí u procvičování záporných pronomin (s. 38-39). Jedná se o cvičení, ve kterém žáci mají za úkol vytvořit otázky na základě uvedených odpovědí:

Řečové	<ul style="list-style-type: none"> - Тебя кто-нибудь пригласил на приём в ресторан "Москва"? - Нет, меня никто пока не приглашал. - _____? - В фирме "Инторг" я никого не знаю.
--------	--

Součástí pracovního sešitu je slovníček k učebnici a stručný přehled mluvnického učiva. Obsahem gramatického přehledu je pouze učivo, které je vyloženo v dané učebnici, nikoli shrnutí mluvnického učiva i z předchozích dílů, tudíž přehled o neurčitých zájmenech zde absentuje.

Z provedené analýzy učebnice „*Raduga po-novomu 4*“ lze říci, že pro prezentaci a osvojování neurčitých zájmen s částicemi *-нибудь* a *-то* jsou kromě jednoho receptivního cvičení použity hlavně jazykové a řečové úlohy, kdežto čistě komunikativní zde chybí.

5.2.2 Pojechali (Поехали)

Učební látka o neurčitých zájmenech je spolu s uvedením do problematiky neurčitých příslovcí zařazena do šesté lekce čtvrtého dílu „*Pojechali*“ (s. 101-102), který je koncipován pro dosažení jazykové úrovně A2. Žáci se s novým gramatickým jevem nejdříve seznamují receptivně, a to prostřednictvím krátkých textů. První z nich má formu monologu a zaměřuje se na problematiku používání neurčitých zájmen a příslovcí s částicí *-нибудь*. V druhém textu se mají žáci seznámit s neurčitými zájmeny a příslovci s částicí *-то*, a to skrze vyslechnutí básně o pejscích z audio-nahrávky. V obou případech jsou nové gramatické jevy zvýrazněny tučně. Texty jsou doplněny o cvičení:

Receptivní	<p><i>Будь добра, помоги мне выбрать какие-нибудь цветы.</i></p> <p><i>Мамочка, если кто-нибудь будет звонить, скажи...</i></p> <p><i>Мам, можно взять какую-нибудь вазу?</i></p> <p><i>Но кто-то ни капельки не растерялся,</i></p> <p><i>Вильнул чем-то и на что-то взобрался.</i></p> <p>Na základě uvedených textů a jejich následné analýzy, žáci mohou samostatně vyvodit pravidlo, týkající se používání vhodného typu neurčitých zájmen a příslovcí (s částicí <i>-нибудь</i> nebo <i>-то</i>).</p>
Jazykové	Absentuje
Řečové	<p><i>Аž větu přeložíš, vymysli si podobnou:</i></p> <p><i>Идите когда-нибудь куда-нибудь и где-нибудь купите кому-нибудь какой-нибудь подарок.</i></p>
Řečové	<p><i>Нейпрве text přelož a потом vymysli nejdokonalejší drb.</i></p> <p><i>Будь конкретні: Кто-то увидел кого-то с кем-то и сказал где-то кому-то что-то о ком-то.</i></p>
Komunikativní	Produktivní cvičení, která by byla zaměřena přímo na problematiku neurčitých zájmen a příslovcí v učebnici absentují.

Po výše uvedených cvičeních následuje tabulka s vysvětlením použití neurčitých zájmen a příslovcí s částicí *-нибудь* a *-то*.

Prezentace dané látky je v učebnici strukturována tak, že učitel může při jejím uvádění přistoupit k induktivnímu výkladu. Žáci totiž mohou z textu sami vyvodit pravidlo pro používání neurčitých zájmen a příslovcí s částicemi *-нибудь* a *-то* a následně si svoji teorii mohou zkontrolovat pomocí gramatické tabulky.

Výklad a cvičení z učebnice jsou doplněny o cvičení v pracovním sešitě (s. 58-60). Zde jsou nejdříve uvedena dvě cvičení na opakování problematiky tázacích zájmen a příslovcí:

Jazykové	<i>Žáci mají za úkol ze tří možností vybrat vhodný tvar, např.:</i> _____ <i>вы занималась вчера? чему, чем, чѐм</i>
Řečové	<i>Žáci mají do dialogu doplnit vynechané otázky:</i> - <i>Привет, Андрей. Ты не хочешь пойти с нами сегодня?</i> - _____? - <i>На футбол. Играет Спарта и Кладно.</i> - _____? - <i>С Филиппом и Леной.</i>

V tomto případě žáci opakují již dříve probranou učební látku (tázací zájmena a příslovce), která je zároveň základem pro osvojení látky nové (neurčitá zájmena a příslovce).

Po zopakování tázacích zájmen a příslovcí přicházejí na řadu překladová cvičení (dvě z ruštiny do češtiny a jedno z češtiny do ruštiny), která jsou zaměřena již přímo na osvojování neurčitých zájmen a příslovcí. Na ně pak navazuje:

Jazykové	<i>Отвечай на вопросы (по образцу):</i> - <i>Они вчера звонили кому-нибудь?</i> - <i>Да, они звонили _____.</i> - <i>Мартин у вас что-нибудь забыл?</i> - <i>Да, он у нас _____ забыл.</i>
Řečové	Absentuje
Komunikativní	Absentuje

Z výše uvedené analýzy učebního kompletu „*Pojechali 4*“ lze vyvodit, že z hlediska prezentace a osvojování problematiky neurčitých zájmen s částicemi *-нибудь* a *-то*, jsou dostatečně zastoupena receptivní, jazyková a řečová cvičení,

avšak plně komunikativní cvičení absentují. Přínosem jsou dva krátké texty, které jsou určeny pro čtení a poslech, tzn., že napomáhají rozvoji těchto jazykových dovedností.

„*Pojechali 4*“ se skládá ze sedmi lekcí, přičemž neurčitá zájmena jsou vyložena v lekci šesté, tudíž pro zopakování této problematiky již v tomto díle logicky nebyl prostor. V „*Pojechali 5*“ na neurčitá zájmena žáci mohou narazit až na konci učebnice, a to ve „*Stručném přehledu gramatiky*“, kde je krátce a přehledně vyložena učební látka, týkající se skladby a všech ohebných slovních druhů a příslovcí. Naopak v pracovním sešitě se žák s neurčitými zájmeny setká hned na začátku (s. 10), a to v opakovací lekci s názvem „*Давайте повторять!*“. V této kapitole jsou neurčitá zájmena procvičována opět skrze jazykové cvičení, které je založeno na správném doplnění vynechaných míst v dialogu:

Jazykové	<p>- <i>С кем они говорили?</i></p> <p>- <i>С кем-то из Польши.</i></p> <p>- <i>О чём они говорили?</i></p> <p>- <i>О чём-___ интересном.</i></p>
----------	---

V posledním díle, tzn. v „*Pojechali 6*“ se stejně jako v titulu „*Pojechali 5*“ žák s neurčitými zájmeny setkává pouze na konci učebnice v „*Stručném gramatickém přehledu*“. Tento díl se totiž v rámci pronomin zaměřuje podobně jako „*Pojechali 5*“ již na zájmena záporná.

5.2.3 Klass! (Класс!)

Výklad o neurčitých zájmenech je uveden ve třetím díle učebního setu „*Klass!*“, který má žáky dovést na jazykovou úroveň B1. Zajímavé je, že na rozdíl od předchozích souborů, je zde tato problematika rozdělena do dvou kapitol. Ve čtyřiaadvacáté lekci, v rámci které se žáci seznamují s hlavním městem Ruska, je zařazena látka o neurčitých zájmenech a příslovcích s částicí *-нибудь* (s. 95-96). Neurčitá pronomina a zájmenná příslovce s částicí *-то* jsou vyložena hned v následující lekci, tzn. v pětadvacáté.

Poprvé studenti na tento nový gramatický jev s částicí *-нибудь* narazí při poslechu úvodního textu (s. 86), avšak je zde zmíněn jen jednou. V tomto případě lze jeho význam snadno odhadnout na základě kontextu.

Do vlastní problematiky o neurčitých zájmenech a zájmenných příslovcích jsou studenti uvedeni prostřednictvím cvičení, ve kterém mají odpovídat na předepsané otázky:

Receptivní (z hlediska problematiky neurčitých zájmen)	Vzor: - Ты хочешь когда-нибудь поехать в Москву? - Хочу, конечно./Нет не хочу. Otázky: - Ты купишь какой-нибудь путеводитель? - Ты привезёшь мне что-нибудь из Москвы?
--	---

Na základě tohoto cvičení studenti mají doplnit pravidlo:

Neurčitá zájmena a neurčitá zájmenná příslovce se v ruštině tvoří pomocí různých částic. Jednou z nich je částice _____. Tato částice vyjadřuje velkou míru neurčitosti, tedy „někdo“ ve smyslu „kdokoli“, „něco“ ve smyslu „cokoli“ apod.
--

Tato definice je pak zopakována na konci lekce, kde je uveden stručný přehled gramatiky dané kapitoly.

Následuje cvičení zaměřené na překlad, jehož cílem je správně spojit ruské a české výrazy:

Jazykové	А кто-нибудь	někam ?
	В что-нибудь	něco ?
	С какой-нибудь	někdy ?
	Д куда-нибудь	někdo А
	Г где-нибудь	někde ?
	Н когда-нибудь	nějaký ?

Poslední cvičení, týkající se neurčitých zájmen a příslovců, typově odpovídá prvnímu, tzn., že v něm studenti opět odpovídají na uvedené otázky podle vzoru. Rozdíl je v tom, že již sami tvoří větné konstrukce s použitím nově probraného gramatického jevu.

Řečové	Составьте подобный разговор с одноклассником. Используйте указанные выражения. Vzor: - Когда ты поедешь в Петербург? (летом)
--------	--

	<p>- <i>Ещё не знаю, когда-нибудь летом.</i></p> <p>Отázky: - <i>С кем ты поедешь в поездку? (надёжным)</i></p> <p>- <i>Что ты хочешь привезти бабушке? (красивое)</i></p>
Komunikativní	Absentuje

V pracovním sešitě se této problematice věnují dvě cvičení, a to:

Jazykové	<p>Пřekladové cvičení z češtiny do ruštiny:</p> <p><i>něco zajímavého _____</i></p> <p><i>někdo ze třídy _____, apod.</i></p>
Řečové	<p>Доплňovací cvičení:</p> <p><i>Нaдо выбрать _____ надёжное турагентство.</i></p> <p><i>_____ должен вызвать такси.</i></p> <p><i>He забудь купить _____ маме!</i></p> <p>V instrukci tohoto cvičení se vyskytla chyba:</p> <p>Místo „Дополните наречия или местоимения.“ instrukce zní „Дополните наречия или прилагательные.“</p>
Komunikativní	Absentuje

Neurčitá zájmena a zájmenná příslovce s částicí *-to* jsou představena v pětadvacáté lekci (s. 111-112). V tomto případě sice nejsou zahrnuta do úvodního textu, nicméně s tímto typem neurčitých slovních druhů se studenti seznamují také receptivně, a to prostřednictvím krátkého textu:

Receptivní	<p><i>Когда-то экран телевизора был только 20х20 см. (...)</i></p> <p><i>Учёные изобрели какой-то материал, способный улучшить качество телевизора.</i></p>
Jazykové	<p>Na základě tohoto textu následuje překladové cvičení z ruštiny do češtiny: <i>Как сказать по-чешски?</i></p> <p>- <i>когда-то экран был; какой-то материал</i></p>

Dále se už jedná o cvičení stejného typu jako u výkladu neurčitých zájmen a příslovcí s částicí *-нибудь*, tzn. spojování ruských výrazů s jejich českými protějšky, doplnění pravidla a následné vytvoření dialogu na základě vzorových otázek, uvedených v učebnici:

Jazykové	А кто-то В что-то С какой-то	něco, cosi nějaký, jakýsi někdo, kdosi А
<p>Neurčitá zájmena a neurčitá zájmenná příslovce s částicí -нибудь už známe. Tvoří se ale také pomocí částice _____. Tato částice vyjadřuje větší míru konkrétnosti, tedy např. кто-то = někdo sice neznámý, ale konkrétní, kdosi. Částice -то a -нибудь nemůžeme zaměňovat!</p> <p>Toto pravidlo, doplněné o příklady neurčitých zájmen a zájmenných příslovcí, je taktéž zahrnuto do stručného gramatického přehledu, který se nachází na konci lekce (s. 122).</p>		
Řečové	<p>Vzor: - Где он купил этот классный нетбук? (в Праге) - Я думаю, где-то в Праге. Otázky: - Кто ему сказал об этом? (из его друзей) - Какой она купила? (дорогой), apod.</p>	
Komunikativní	Absentuje	

V pracovním sešitě (s. 233-234) se této problematice věnují čtyři cvičení. V prvním se jedná o procvičování neurčitých slovních druhů pouze s částicí -то, pak následují cvičení, ve kterých už student trénuje jak používání částice -то, tak částice -нибудь.

Jazykové	Překlad z češtiny do ruštiny na procvičování neurčitých zájmen a příslovcí s částicí -то: <i>Вчера те тady někdo hledal. Vypadal jako nějaký programátor. Přinesl něco, co vypadalo jako notebook...</i>
Jazykové	Cvičení na doplnění vhodných zájmen a příslovcí, přičemž studenti mohou odpověď vybírat z nápovědy v rámečku. Částice -то a -нибудь jsou již v textu uvedeny.
	<p>Zadání: Сравните предложения и объясните оттенок неопределённости местоимений и наречий:</p> <p>- Я собираюсь купить какой-нибудь хороший принтер.</p> <p>- Вадим вчера купил какой-то хороший нетбук, он нам его покажет.</p> <p>V podstatě úkolem studentů je na základě srovnání dvou vět formulovat pravidlo pro použití částice -то nebo -нибудь.</p>

Jazykové	V posledním cvičení mají studenti doplnit do textu vhodnou částicí <i>-то</i> nebo <i>-нибудь</i> : <i>Наташа работает в какой-_____ фирме. Посмотри, кто-_____ идёт. Я должна купить какой-_____ надёжный ноутбук.</i>
Řečové	Absentuje
Komunikativní	Absentuje

V opakovací lekci s názvem „Повторение – мать умения 2“, ve které studenti mají možnost zopakovat slovíčka, fráze a gramatiku předchozích lekcí a zdokonalit své řečové dovednosti, procvičování neurčitých pronomínů chybí.

Avšak definice neurčitých zájmen je zahrnuta na konci učebnice v „Souhrnném přehledu gramatiky“ (s. 281). Jedná se znovu o tytéž definice, které měli studenti doplnit v rámci seznámení s danou problematikou.

Na základě provedené analýzy učebnice s integrovaným pracovním sešitem a CD „Klass! 3“ lze konstatovat, že se žáci s problematikou neurčitých zájmen seznamují především prostřednictvím jazykových úloh. Komunikativní cvičení zde stejně jako u titulů „Raduga po-novomu“ a „Pojechali“ absentují.

5.2.4 Komparace učebnic z hlediska prezentace a osvojování problematiky neurčitých zájmen

Srovnání učebnic je vytvořeno na základě výše uvedené analýzy jednotlivých učebních souborů, která je provedena z hlediska problematiky osvojování neurčitých zájmen českými žáky. Výchoziskem pro komparaci jsou především následující kritéria:

- přehlednost a grafické zpracování učební látky o neurčitých zájmenech
- opakování tázacích zájmen před samotným uvedením do problematiky zájmen neurčitých
- shrnutí (rekapitulace) daného gramatického jevu
- zastoupení všech typů úloh pro nácvik neurčitých zájmen:
  - receptivní
  - jazykové
  - řečové
  - komunikativní

- opakování neurčitých zájmen.

Z hlediska **přehlednosti** je daná problematika v titulech „*Raduga po-novomu 4*“ a „*Pojechali 4*“ prezentována lépe než je tomu v učebnici „*Klass! 3*“. Nové jevy jsou v nich totiž zvýrazněny tučně nebo barevně, přičemž v učebnici „*Klass!*“ nikoli. Přínosem u prvních dvou titulů je také **opakování tázacích zájmen před samotným uvedením do problematiky zájmen neurčitých**. Tázací pronomina jsou jakýmsi odrazovým můstkem pro tvorbu neurčitých zájmen, tzn., že žáci nejenže opakují, ale současně se tímto způsobem připravují na osvojování nové učební látky.

Důležitým faktorem u prezentace gramatických jevů je jejich přehledné **shrnutí**, které by mělo být sice stručné, ale zároveň by mělo žákům pomoci s efektivním utříděním toho, co se naučili. Neurčitá zájmena jsou v analyzovaných učebnicích objasňována dvěma způsoby, a to na základě úrovně neurčitosti nebo z hlediska typu vět (oznamovací, rozkazovací, tázací, podmínková), ve kterých se daný druh zájmen nejčastěji používá. První přístup od žáků vyžaduje větší míru logického uvažování, kdežto ten druhý používání dané gramatické problematiky objasňuje z konkrétnějšího hlediska, což napomáhá rychlejšímu osvojení tohoto mluvnického jevu.

Učebnice „*Klass! 3*“ neurčitá pronomina vysvětluje z hlediska úrovně neurčitosti: „**Neurčitá zájmena a neurčitá zájmenná příslovce** se v ruštině tvoří pomocí různých částic. Jednou z nich je **částice -нибудь**. Tato částice vyjadřuje **velkou míru neurčitosti**, tedy „někdo“ ve smyslu „kdokoli“, „něco“ ve smyslu „cokoli“ apod.“¹¹⁷ Obdobně jsou definována neurčitá zájmena s částicí *-mo*. Tyto definice jsou sice správné, avšak pro mnoho žáků středních škol, pro které je učební komplet „*Klass!*“ vytvořen, může být při výběru vhodného neurčitého zájmena obtížné určit, zda se jedná o „velkou míru neurčitosti“ nebo naopak o „větší míru konkrétnosti“.

V učebnici „*Pojechali 4*“, která je uzpůsobena pro výuku ruského jazyka na základních školách je problematika neurčitých zájmen shrnuta z hlediska typu vět, ve kterých se používá částice *-mo* nebo naopak *-нибудь*:

---

¹¹⁷ Orlová, N. a kol. *Klass! 3*. s. 95.

„Neurčitá zájmena se tvoří od tázacích zájmen připojením částic:

a) -нибудь

používá se nejčastěji ve větách tázacích, rozkazovacích a podmínkových.

Кто-нибудь сегодня придёт?

Dnes **někdo** přijde?

Если кто-нибудь придёт, (...).

Jestliže **někdo** přijde, (...).

Купи, пожалуйста, **какие-нибудь** цветы!

Prosím tě, kup **nějaké** květiny!

кто-нибудь

нěkdo

что-нибудь

нěco

какой-нибудь

нějaký

где-нибудь

нěkde

куда-нибудь

нěkam

b) -то

používá se nejčastěji ve větách oznamovacích.

Кто-то пришёл. **Нěkdo (kdosi)** už пришёл. (...)

Зájmena neurčitá se skloňují jako zájmena tázací, částice se nemění.¹¹⁸

V tomto případě se jedná o rámeček, jehož velkým pozitivem, tedy kromě volby jednoduššího přístupu k vysvětlení používání neurčitých zájmen, je i uvedení konkrétního příkladů k jednotlivým typům vět. Některé části příkladových vět, které jsou pro danou problematiku zásadní, jsou zvýrazněny tučně nebo barevně, např. ve větě tázací se jedná o červeně zvýrazněné interpunkční znaménko **?** a o tučně psané zájmeno **кто-нибудь**. Přínosem je také krátká zmínka o tvorbě a skloňování neurčitých zájmen. Tento typ shrnutí je pro žáky základních škol vědomostně dostačující a z hlediska grafického zpracování velmi přehledný.

Autoři učebnice „*Raduga po-novomu 4*“ ve svém gramatickém rámečku uvádí jak informaci o úrovni neurčitosti, tak typ vět, ve kterých se zpravidla používá **-нибудь**, a ve kterých naopak **-то**. Nadto u vět oznamovacích, v nichž se většinou jedná o spojení tázacího zájmena s částicí **-то**, zmiňují, že se jedná především o věty v minulém a přítomném čase. Vysvětlení je zpracováno velmi stručně, ale ve srovnání s ostatními analyzovanými učebnicemi zahrnuje nejvíce informací. Avšak podobně jako u titulu „*Klass! 3*“ v této mluvnické tabulce chybí příkladové věty a zmínka o tvorbě a skloňování neurčitých zájmen.

Co se týče kritéria **zastoupení všech typů úloh pro nácvik neurčitých zájmen**, tak ve všech učebnicích se žák s danou učební látkou nejdříve seznamuje receptivně. V každém titulu jsou dále zastoupena jak jazyková, tak řečová cvičení,

---

¹¹⁸ Žofková, H. a kol. *Pojechali 4*. s. 102.

avšak komunikativní absentují. Nepřítomnost čistě komunikativních cvičení může být způsobena tím, že pro procvičování všech gramatických jevů v učebnicích není prostor. Důvodem může být i skutečnost, že vytvoření komunikativního cvičení zaměřeného na procvičování neurčitých zájmen je obtížné. Avšak bylo by možné vytvořit takové komunikativní zadání, které by zahrnovalo procvičování několika gramatických jevů najednou (např. na konci každé lekce).

Z hlediska **opakování neurčitých zájmen** v rámci další výuky lze nejlépe zhodnotit učební komplet „*Pojechali*“. V pracovních sešitech jednotlivých dílů si žáci mohou zopakovat to, co si již osvojili, a to, jak bylo uvedeno již výše, v lekci s názvem „*Давайте повторять!*“. Jedná se však pouze o jedno jazykové cvičení.

Tabulka mapující komparaci:

Učební soubor	<i>Raduga po-novomu</i>	<i>Pojechali</i>	<i>Klass!</i>
Přehlednost	+	+	x (u <i>-нибудь</i>) + (u <i>-то</i>)
Tabulka s gramatikou:	+	+	+
stupeň neurčitosti	+	x	+
typ vět	+	+	x
Zopakování tázacích zájmen	+	+	x
Typy cvičení:			
receptivní	+	+	+
jazykové	+	+	+
řečové	+	+	+
komunikativní	x	x	x
Zopakování neurčitých zájmen	pouze tvorba tázacích vět	+	x
Úvodní text	+	x	+
	3x <i>-нибудь</i>		2x <i>-нибудь</i>
Slovníček	+	+	+
		pouze u frází: <i>Сядь где-нибудь!</i>	

Souhrnný gramatický přehled	+	+	+
	v tom díle, ve kterém je učivo vyloženo	až v následujících dílech (5, 6)	

Tato tabulka vytvořená na základě uvedené komparace učebnic přináší, kromě hlavních kritérií, která jsou již výše rozebrána podrobněji, i další informace. Jedná se o zahrnutí neurčitých zájmen do:

- úvodního textu
- slovníčku
- souhrnného gramatického přehledu, který je nedílnou součástí všech tří učebních souborů. V titulu „*Raduga po-novomu*“ jsou neurčitá zájmena zahrnuta do stručného mluvnického přehledu pouze v tom díle, ve kterém je obsažena prezentace dané problematiky, tzn. v učebnici „*Raduga po-novomu 4*“. U učebního kompletu „*Pojechali*“ si neurčitá pronomina žáci mohou osvěžit prostřednictvím souhrnného gramatického přehledu v dalších dílech, tzn. v dílech 5 a 6. Definice neurčitých zájmen je zahrnuta i v „*Souhrnném přehledu gramatiky*“ učebnice „*Klass! 3*“.

Na závěr této komparace je nutno zmínit, že se žáci ve všech souborech seznamují pouze se dvěma druhy neurčitých zájmen, což je pro jazykovou úroveň A2 a B1, které by s pomocí učebních kompletů měli dosáhnout, dostačující. Jedná se totiž o neurčitá zájmena s částicí *-нубыдь* a *-мо*, která se v běžné komunikaci používají nejčastěji. Lze sice místo nich v některých případech použít např. neurčitá zájmena s částicí *-люб* nebo *ко-*, ale ta jsou v každodenní komunikaci méně frekventována. Bylo by však příhodné tyto ekvivalenty ve výuce ruského jazyka na středních školách zmínit, aby se dostaly žákům do povědomí a předejít tak problémům s pochopením jejich významu v případě, že by se s daným typem zájmen někde setkali.

Na základě jednotlivých analýz a následné komparace učebních souborů z hlediska prezentace a osvojování neurčitých zájmen lze říci, že je tato problematika v titulech „*Raduga po-novomu*“ a „*Pojechali*“ zpracována didakticky lépe než v učebnici „*Klass!*“.

6 Возможности procvičování neurčitých zájмен

Tato kapitola obsahuje náměты на procvičování neurčitých zájмен, které mohou být použity při výuce jako doplňkový materiál k účelnému osvojení tohoto gramatického jevu. Zatímco v první podkapitole jsou navržena doplňková cvičení k učebnicím, druhá obsahuje soubor cvičení, který je koncipován jako rozšiřující materiál pro žáky s vysokou jazykovou úrovní. Poslední část je zaměřena na vzdělávací aplikaci KAHOOT! a její efektivní využití ve výuce.

Při sestavování hodiny je důležité vytvořit časový plán, při jehož tvorbě by měl učitel umět odhadnout, kolik času bude potřeba k provedení jednotlivých úkolů.

6.1 Návrh doplňkových cvičení k učebnicím

- Работайте в парах. Прочитайте рассказ. Потом измените предложения так, чтобы рассказ стал понятным и закончите его. Будьте конкретны!*

Кто-то прислал Саше **какое-то** письмо. Когда он его прочитал, у него появилась **какая-то** мина. Он позвонил **кому-то** и спросил его:

- Ты тоже сегодня получил письмо **от кого-нибудь**?

- Да. Сделаем **что-нибудь** с этим приглашением или нет?

Поедем в Москву поздравить **кого-нибудь** с днём рождения?

- Сравни предложения в левой и правой колонках. Попробуй своими словами объяснить разницу в использовании неопределённых местоимений.*

Купи Маше какой-нибудь подарок ко дню рождения.	Он купил Маше какой-то подарок ко дню рождения.
Тебе нужно у кого-нибудь попросить помощи в подготовке ко дню рождения.	Я видел тебя вчера, когда ты у кого-то просил помощи в подготовке ко дню рождения.
Искал меня кто-нибудь , когда я был у Маши на дне рождения?	Когда ты был у Маши на дне рождения, тебя кто-то искал.
Если кто-нибудь из гостей придёт, позови меня.	Когда я вернулся из вечеринки домой, я узнал, что кто-то приходил ко мне.

- *Класс Ирины едет на экскурсию в Москву. Узнай из текста что-нибудь интересное об этой поездке. Раскройте скобки и выберите правильный вариант.*

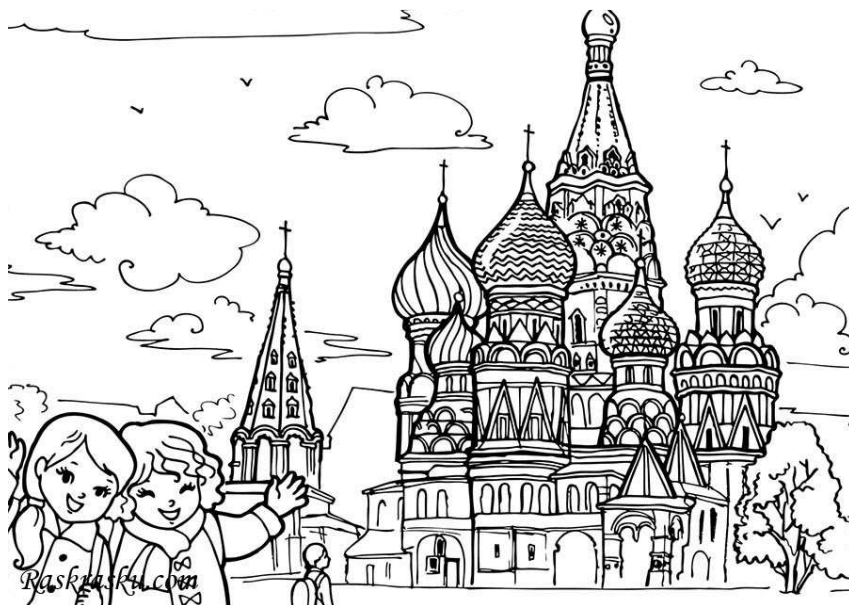
1. - Ян уже (кому-то, кому-нибудь) заплатил за поездку в Москву?
- Да, он уже заплатил (кому-то, кому-нибудь) из преподавателей.
2. - Спроси его, не хочет ли он за (чем-то, чем-нибудь) сходить в магазин? Я с радостью пойду с ним вместе, потому что мне надо ещё (что-то, что-нибудь) прикупить перед экскурсией.
- Он уже (что-то, что-нибудь) купил.
3. - Они делают (что-то, что-нибудь) полезное?
- Они придумывают (какой-то, какой-нибудь) интересный маршрут по Москве.
4. - Вы (кого-то, кого-нибудь) ищете?
- Да, мы ищем (какого-то, какого-нибудь) человека в красной футболке и с зелёным зонтиком.
- Смотрите, там у храма Василия Блаженного (кто-то, кто-нибудь) такой стоит.
- Большое спасибо! Это наш экскурсовод.
5. Ирина разговаривала на Красной площади с (кем-то, кем-нибудь) из чешских туристов.
6. - Если ты в (каком-то, каком-нибудь) магазине увидишь (какой-то, какой-нибудь) русский сувенир, купи его, пожалуйста.
- Я видел на Тверской красивых матрёшек. Я пойду туда завтра и (какую-то, какую-нибудь) тебе куплю.

- *Ты сумеешь употребить неопределённые местоимения в правильной форме?*

1. Я сижу на (какая-то) площади.
2. Мальчики о (что-то) громко разговаривали. Я думаю о (какая-то) достопримечательности.
3. Я слышал, что ты был в Москве. Ты ездил туда с (кто-нибудь) знакомым?
4. Я вижу (какой-то) храм со синей крышей.
5. У (кто-нибудь) есть карта города?

6. Мне надо ещё купить (какие-нибудь) сувениры, но у меня уже нет рублей. Одолжи мне (какая-нибудь) небольшою сумму денег до завтра, пожалуйста. (одолжить кому? что? = рѹѣѣт)

- Если хочешь, ты можешь раскрасить картинку¹¹⁹.

- У Маши день рождения, и она организует вечеринку для своих друзей. У неё много обязанностей. Скажи, что она уже сделала а что ещё должна сделать? Образуйте вопросы к следующим ответам или наоборот:

1. Маша у кого-нибудь попросит помощи с уборкой квартиры?

Она уже у кого-то попросила помощи.

2. _____?

Кто-то ей уже помог.

3. Поидёт Маша с кем-нибудь за покупками?

_____.

4. _____?

Маша уже что-то приготовила на праздничный ужин.

5. Маша пригласит каких-нибудь друзей из своего класса?

_____.

6. _____?

Маша уже испекла какой-то торт.

¹¹⁹ Храм, 2016, online.

- *Это упражнение чуть сложнее, но ты с ним справишься без проблем! Дополни правильную форму неопределённых местоимений кто-то (3х), что-то, что-нибудь, какие-то, какие-нибудь.*
  1. Ты когда-нибудь ссорился с _____ из твоего класса?
  2. Саша искал помощи у _____ из своих одноклассников.
  3. С тобой когда-нибудь случилось _____ незабываемое на _____ занятиях? (незабываемое=nezapomenutelné)
  4. Когда Маша увидела, как _____ из её друзей высмеивал младшего ученика, она заступилась за него. (высмеивать кого = vysmívat se komu, zesměšňovat koho; заступиться за кого = někoho se zastat)
  5. Саша вместе с _____ другими учениками приготовил сюрприз своему любимому преподавателю.
  6. Маша вчера говорила о _____ важном со своей преподавательницей.
- *Образуйте предложения. Выберите слова из таблицы и используйте их в нужной форме. Vytvoř větu oznamovací, tázací, rozkazovací nebo podmínkovou.*

Я			говорить – поговорить о/с
Ты	о	что-то	искать – поискать
Он/Она	с	что-нибудь	купить – покупать
Мы	в	кто-то	готовить – приготовить на обед
Вы	на	кто-нибудь	играть – сыграть в/на
Они			советоваться – посоветоваться

- U následujících dvou cvičení, žáci trénují tvoření vět s použitím neurčitých zájmen. V prvním případě chodí po třídě a kladou svým kamarádům jakoukoli otázku. V druhém případě žáci navrhuji nějakou společnou činnost. V obou cvičeních musí při tvorbě vět použít neurčité zájmeno.
  1. Узнай что-нибудь новое о своих одноклассниках. (?)
В вопросах употребляй неопределённые местоимения, например:
У вас дома есть какое-нибудь животное?

2. Предложи своему другу или подруге что-нибудь сделать вместе
(Ты не хочешь со мной...)

- Скажи, используя неопределённые местоимения, что ты:
делал вчера, на прошлой неделе,...
делаешь сейчас,
будешь делать завтра, на следующей неделе,...
• Сейчас мы сыграем в игру и потренируем употребление повелительного наклонения. Мы будем играть с мячом. Тот, у кого в руке окажется мяч, должен придумать предложение в повелительном наклонении и употребить неопределённое местоимение, а затем бросить мяч следующему игроку. Например:

Спой что-нибудь весёлое.

Сделай какую-нибудь кислую мину.

Подними что-нибудь жёлтое.

Сделай звук, который напоминает какого-нибудь животного. И т. д.

- Каждый из вас выберет кого-нибудь из класса. Не показывайте, кого вы выбрали. Работайте в парах. Задавайте вопросы своему партнёру, чтобы узнать имя ученика, которого загадал ваш партнёр. Вы должны соблюдать только два правила: употребляйте в вопросах неопределённые местоимения и не называйте никаких имён, пока не отгадаете правильное.

Ты думаешь о какой-нибудь девушке?

Ты думаешь о каком-нибудь мальчике?

У него/ней на парте что-нибудь лежит?

Ты прожил с ним какую-нибудь смешную ситуацию? И т. д.

- Сейчас мы будем работать в парах (группах). Разделитесь на пары и пусть каждый из вас возьмёт со стола по одному вопросу. Ваша задача - полно и развёрнуто ответить на вопрос одноклассника. Можете начинать.

Učitel připraví komunikativní cvičení¹²⁰ tak, že vymyslí konverzační témata, která vepíše do tabulky a následně tabulku rozstříhá.

---

¹²⁰ Tento typ cvičení je vytvořen na základě cvičení pro výuku anglického jazyka.
Zdroj: Nixon, C. – M. Tomlinson. 2005. s. 24.

V hodině pak jednotlivé konverzační čtverečky rozloží na stole lícem dolů a každý žák si vytáhne jeden z nich. Následně pracují ve dvojicích, vedou dialog na téma, které si vylosovali. Příkladová témata:

Ты разбивал что-нибудь ценное? Расскажи, что это было.	Ты где-нибудь терял портфель? Как и когда это случилось?
Было ли такое, что ты кого-нибудь с кем-нибудь перепутал (poplést)? Кого и когда?	Ты находил на улице что-нибудь ценное (vzácné)? Что и когда это было?
Ты был когда-нибудь на концерте какого-нибудь певца или певицы? Кого? Какое впечатление это на тебя произвело?	Как бы ты реагировал, если бы какой-нибудь твой враг или неприятный тебе человек попросил у тебя помощи?
Как бы ты реагировал, если бы какой-нибудь незнакомец просил у тебя денег или другой помощи?	Что бы ты сделал, если бы ты получил какую-нибудь большую сумму денег?

- На основе того, что вы узнали у своих одноклассников, составьте и напишите короткий рассказ со следующими местоимениями: кто-то, какой-нибудь, какая-то, с кем-то, кто-нибудь, кому-то, о чём-то. Потом мы вместе прочитаем эти рассказы и будем отгадывать, о ком идёт речь. Вам нельзя открыть имя того, о ком вы говорите.

6.2 Soubor cvičení pro vysokou jazykovou úroveň

Níže uvedený soubor cvičení je určen primárně pro rozšiřující semináře ruského jazyka na gymnáziu, jež připravují na složení maturitní zkoušky z ruštiny, a předpokládá vysokou jazykovou úroveň žáků. Důraz je kladen na to, aby byly rozvíjeny a upevňovány jak receptivní (čtení, poslech), tak produktivní (psaní, mluvení) řečové dovednosti.

Uvedení do samotného tématu neurčitých zájmen probíhá na základě poslechu a následného čtení básně s titulem „*Na jachtě*“ („*На яхте*“) J. Kovala. Cílem práce s tímto autentickým ruským textem je nejen uvést tematiku problematiky neurčitých zájmen, ale také porozumět textu a následně reprodukovat jeho obsah. Při výběru vhodného textu je nutné přihlédnout k jazykovým schopnostem a dovednostem žáků.

Jako výchozí text pro práci je použita báseň J. Kovala „*Na jachtě*“:

Ю. Коваль

«На яхте»

„Однажды куда-то на яхте

Откуда-то

Кто-то поплыл.

Летали какие-то чайки,

О чём-то кричали ему.

Какой-то дельфин остроносый

В зелёные волны нырял.

И ветер, почти незаметный,

чуть-чуть паруса надувал.

Наверно, какие-то люди

Глядели уплывшему вслед.

И кто-то, наверное, думал:

«Скорей возвращайся назад».

И мне бы хотелось на яхте

В открытое море уйти.

Послушать, о чём кричат чайки,

Дельфина увидеть в волнах.

А вечером после заката

На берег вернуться домой.-

Но кто-нибудь, встретьте менея,

Но кто-нибудь, ждите менея.“¹²¹

Instrukce k **poslechu**:

- *Прослушайте короткое стихотворение и попробуйте понять главную мысль.*

---

¹²¹ Употребление местоимений, с2003-2017, online.

V původním textu poslední dva verše zní:

Но пусть меня кто-нибудь встретит,

Но пусть меня кто-нибудь ждет.

Pro tuto práci jsou tyto verše pozměněny, a to s cílem přizpůsobit text znalostem žáků, týkajících se tvorby rozkazovacího způsobu.

Нásледује **čtení**:

Báseň nejprve nahlas přečte učitel, přičemž musí dbát na správnou výslovnost a intonaci. Pak se do četby pustí žáci. Následuje společný **překlad básně**, k níž je připojen i slovníček neznámých slov.

- *Незнакомые слова: Попробуйте по контексту отгадать значение слов:*

яхта	_____
чайка	_____
остроносый	_____
нырять	_____
незаметный	_____
чуть-чуть	_____
парус; паруса	_____
надувать	_____
закат солнца	_____

- *Самостоятельно прочитайте это стихотворение и скажите, какое впечатление оно на вас производит? Объясните, зачем автор использовал неопределённые местоимения в стихотворении.*

V tomto okamžiku je třeba žáky nasměrovat k myšlence, že z básně vyzařuje jakési tajemno, hádankovost a nekonkrétnost, čehož autor dosáhl právě použitím neurčitých zájmen. Po společné diskuzi přichází na řadu **úkoly pro samostatnou práci žáků**:

- *Подчеркните синим цветом все имена существительные, связанные с темой моря или мореплавания, а потом переведите их на чешский язык:*
- *Вы знаете ещё какие-нибудь слова или словосочетания, связанные с этой темой? Назови их.*
- *Подчеркните коричневым цветом всех животных, которых вы найдёте в тексте.*
- *Вы знаете, кто создал произведение „Чайка“ и какой это жанр?*
(Антон Павлович Чехов, пьеса = drama)

Učitel může dále rozebrat téma A. P. Čechova, čímž dosáhne současného požadavku na rozvoj mezipředmětových vztahů. V tomto případě se jedná o propojení ruského jazyka a češtiny, v jejíchž hodinách žáci gymnázia probírají autory ruského realismu, v tom i osobnost A. P. Čechova. Učitel také tímto způsobem může u žáků prohloubit znalosti ruských reálií.

- *Вы знаете какие-нибудь другие пьесы этого автора?*

Pokud je znáš v češtině, odpovídej v češtině!

Podle časových možností a schopností žáků může učitel přistoupit i k hlubší analýze osobnosti autora, a to metodou:

- **frontálního brainstormingu**, kdy jeden z účastníků výchovně-vzdělávacího procesu (buď učitel, nebo jeden z žáků) zapisuje na tabuli hesla, související s určitým tématem, která spontánně vykřikují ostatní účastníci výuky. V tomto případě se jedná o hesla, spojená se spisovatelem Antonem Pavlovičem Čechovem, kterého žáci čtvrtého ročníku znají z hodin českého jazyka a tímto způsobem mohou zjistit, co všechno si o něm zapamatovali. Tato metoda má hned několik pozitiv: „Brainstorming umožňuje rozvíjet kreativitu, podporuje tvořivé myšlení, dává žákům možnost popustit uzdu vlastní fantazii a vede je k originalitě. (...) Brainstorming navíc pomáhá žákům zbavit se některých psychických bloků a trémy. Žáci se učí soustředit, držet se jednoho tématu, přijímat cizí nápady bez kritiky a nabízet vlastní řešení. Tyto dovednosti určitě využijí i při jiných činnostech a zúročí je v praktickém životě. Učitel může pomocí brainstormingu třídu zaktivizovat a motivovat k dalšímu učení. Jde totiž o činnost, při které jsou aktivní především žáci a jejich mozky.“¹²²
- **práce s internetem**, což je způsob výuky, který je v dnešní době žákům blízký a zvyšuje tak jejich motivaci k práci. Je možné žáky pobídnout k vyhledávání zajímavých informací o Čechovovi na ruském internetu, čímž by si mohli prohloubit svou mediální gramotnost. Na základě vyhledaných informací následně mohou buď samostatně vytvořit **referát**, nebo **projekt** v menších skupinkách.
- **práce s textem**, kdy si žáci přečtou krátký medailonek o autorovi, který obsahuje jeho stručný životopis a fotografii. Jako výchozí

---

¹²² Brainstorming a jeho variace, 2011, online.

text pro tvorbu didakticky zpracovaného medailonku o A. P. Čechovovi může sloužit internetová stránka <<http://www.litra.ru/biography/>>:

Антон Павлович Чехов (1860-1904)

- русский писатель, прозаик, драматург.

Родился Антон Павлович в городе Таганроге, а затем переехал в Москву, где закончил медицинский факультет и получил профессию врача. В семье Чехова считалось, что фамилия их рода происходит от предка чеха.

Писать рассказы Чехов начал рано. Нужны были деньги и он сочинял короткие рассказы для журналов. Свои ранние рассказы Чехов подписывал разными псевдонимами, но чаще всего Антоша Чехонте.

В 1884 году вышла его первая книга рассказов - «Сказки Мельпомены». Затем писатель совершает путешествие на остров Сахалин, где изучает жизнь ссыльных. Жизнь на острове оказала большое влияние на творчество писателя. Произведения «В ссылке», «Остров Сахалин» и «Палата №6» полны впечатлениями о поездке.

Чехов пишет рассказы для детей («Капитанка», «Белолобый»), пьесы «Вишнёвый сад», «Чайка», «Дядя Ваня» и другие произведения.

После жизни на Сахалине у Чехова начались серьёзные проблемы со здоровьем (туберкулёз). Незадолго до смерти писатель переезжает поближе к морю в Ялту, а затем едет на лечение в Германию, где умирает в 1904 году. Похоронен Антон Павлович на Новодевичьем кладбище в Москве.¹²³

Slovníček k textu – Словарик:

псевдоним	přezdívka
ссыльные	odsouzenci
кладбище	hřbitov

Toto prohloubení znalostí o A. P. Čechovovi je lepší zařadit do druhé části dvouhodinového semináře nebo do hodiny následující, kdy už si je učitel jist, že jsou neurčitá zájmena dostatečně zopakována a procvičena.

---

¹²³ srov. Чехов А.П., 2003-2017, online.

Cvičení, která jsou zaměřena již přímo na neurčitá zájmena:

- Найдите в стихотворении все местоимения.
- Vytvořte od nich tvar prvního pádu jednotného čísla.
- Подчеркните жёлтым цветом личные местоимения, а зелёным неопределённые.
- Вы помните, как образуются неопределённые местоимения? Můžete to vysvětlit v češtině.
- В парах попробуйте на основе текста вспомнить правило употребления неопределённых местоимений с частицей -то и -нибудь.
- Вставьте вместо пропусков частицы -то или -нибудь.
  1. Я хочу поехать в какую _____ экзотическую страну.
  2. Пусть кто _____ откроет карту. Мы выберем маршрут.
  3. Он сказал мне что _____ про нашу яхту, но я не расслышал.
  4. Мы услышали, что кто _____ пел песню на берегу моря.
  5. Он не успел дописать стихотворение про чаек, потому что ему что _____ помешало.
  6. Когда я пришёл домой, я увидел на столе чей _____ рисунок яхты.
  7. Моряки искали какой _____ остров в океане.
  8. Ты знаком с каким _____ моряком?
  9. Я стоял на берегу и ждал, что кто _____ приплывёт на помощь.
  10. Ты когда _____ видел живого дельфина?
  11. Я смотрел на волны и вдруг увидел, как что _____ заблестело вдалеке.
  12. Расскажи мне что _____ про свои морские путешествия.
- Hledání rozdílů mezi obrázky¹²⁴ s použitím neurčitých zájmen: Učitel rozdělí žáky do dvojic (skupin) a každý z nich dostane jeden obrázek. Obrázky se liší a žáci musí jednotlivé rozdíly najít. Žáci si navzájem kladou otázky, ve kterých mají být obsažena neurčitá zájmena a snaží se najít co možná nejvíce (nejlépe všechny) rozdíly. Instrukce k zadání pro žáky: *Сейчас вы получите картинки, которые отличаются, ваше задание:*

---

¹²⁴ Obrázky jsou převzaty z knihy: ZEMCOVA, O. N. 2012.

задавайте вопросы друг другу, используя неопределённые местоимения.
Вам нужно найти все различия. Не показывайте никому свои картинки.

Примерные вопросы к следующим картинкам:

Ты кого-нибудь видишь на картинке?

Девочка что-нибудь держит в руке?

У кого-нибудь в руке есть флаг?

На небе есть какой-нибудь предмет? И т. д.

Примерные вопросы к следующим картинкам:

Что-нибудь плавает по озеру?

У тебя на картинке есть какой-нибудь предмет, который ездит?

Кто-нибудь сидит на земле? И т. д.

- Возьмите интервью у одноклассников.

Отметьте в таблице¹²⁵ имя и дополните детали.

Níže je vytvořena tabulka, kterou dostane každý z žáků. Žáci s tabulkou chodí po třídě, dělají rozhovory se svými spolužáky a dopisují si do ní získané údaje.

Интервью с одноклассниками:	ИМЯ	ДА/ НЕТ	ДЕТАЛИ
Вы уже плавали на яхте по какой-нибудь реке?			По какой?
Вы когда-нибудь управляли кораблём?			Когда?
Вы читали какое-нибудь произведение Чехова?			Какое?
Вы с кем-нибудь дрались?			Почему?
Вы разговаривали с каким-нибудь иностранцем?			Национальность?
Вы уже были в каком-нибудь русском городе?			В каком?
Вы откуда-нибудь привозили сувениры?			Откуда?
Вы встречали кого-нибудь знаменитого?			Кого?
Вы делали когда-нибудь/какой-нибудь сюрприз своему любимому человеку (маме, другу,...)?			Кому? Какой?
Вы были свидетелями какого-нибудь несчастного случая?			Какого?
Вы видели какой-нибудь русский фильм?			Какой?
Вы где-нибудь встречали моряка?			Где?

- Выберите самый интересный ответ и попробуйте его описать
- Был какой-нибудь ответ, который вас удивил?

¹²⁵ Tento typ cvičení je vytvořen na základě cvičení pro výuku anglického jazyka. Zdroj: Nixon, C. – M. Tomlinson. 2005. s. 24.

6.3 Vzdělávací aplikace KAHOOT!

V dnešní době je ve výchovně-vzdělávacím procesu velmi populární využití různých multimediálních technologií. Učitel by měl umět pracovat s internetem, který mu může být při přípravě i v průběhu hodiny velkým pomocníkem. Pro dnešní děti a mládež jsou mobilní telefony, internet a jiné moderní technologie nedílnou součástí života, tím pádem mohou žáky motivovat k práci více než učebnice. Využívání multimédií může tedy přispět k vzbuzení zájmu u žáků a ke zpestření hodiny, a proto je dobré práci s těmito technologiemi do výuky zařazovat. V současnosti už příprava zajímavých hodin s využitím multimédií není tak těžká, na internetu lze totiž najít mnoho vzdělávacích programů a nápadů, ze kterých mohou učitelé čerpat, a to i bezplatně.

Mezi zajímavé vzdělávací programy je možné zařadit např. bezplatnou aplikaci „KAHOOT!“, se kterou lze jednoduchým způsobem vytvořit kvízy, ankety, hry. Aplikace je dostupná online a tudíž není potřeba nic instalovat. „Hlavním cílem kvízové aplikace Kahoot! je učinit vzdělávání pro žáky zábavnějším a oživit výuku o nové prvky s využitím vlastních žákovských ICT zařízení (pozn. autora: zkratka ICT = Information and Communication Technologies, v češtině se jedná o zkratku IKT = informační a komunikační technologie). (...) Účastníci si vyzkouší funkčnost aplikace jednak v roli žáků, kteří řeší kvíz na vlastním dotykovém zařízení připojeném na internet (telefon, tablet). Zároveň si všichni účastníci, kteří se zaregistrují do aplikace, budou moci vyzkoušet tvorbu jednoduchého kvízu a ovládání aplikace.“¹²⁶ Přínosem této aplikace je nejen to, že motivuje žáky k práci, ale i to, že účastníci kvízu ihned dostanou zpětnou vazbu.

Pro vytvoření kvízů je nutná pouze bezplatná registrace učitele na stránce <getkahoot.com>. Žáci si vlastní účet zakládat nemusí, ke kvízu se totiž připojují pomocí aplikace pro dotykové telefony, tablety nebo také počítače, a to prostřednictvím webové stránky <kahoot.it>. Učitel si v rámci přípravy na výuku vytvoří kvíz. V hodině pak spustí hru, přičemž se mu na obrazovce zobrazí identifikační číslo neboli PIN dané hry, který následně žákům prozradí. Ti si tento kód zapíší do aplikace. Dále do aplikace vloží své jméno nebo jiný dříve domluvený

---

¹²⁶ Využití aplikace Kahoot! ve výuce na ZŠ, 2012-2017, online.

идентификатор. Výhodou je, že učitel může ze hry vyhodit účastníka, který zadal nevhodné nebo lživé jméno.

Pro tuto diplomovou práci je vytvořen příkladový test KAHOOT! na procvičování ruských neurčitých zájmen s částicí *-то* nebo *-нибудь*. Jedná se o vhodné doplňování těchto částic do vět. Žáci mají na výběr ze čtyř odpovědí, přičemž pouze jedna je správná. Na splnění jednotlivých zadání mají účastníci kvízu předem určený čas, který do aplikace nastaví učitel. Avšak čím dříve vyberou správnou odpověď, tím více bodů získají.

Údaje potřebné k nalezení hry na internetu:

Název kvízu: **Неопределённые местоимения**

Autor: hasanat

Přímý odkaz: <<https://play.kahoot.it/#/k/04272daa-1689-4488-88c6-9e8f0c360245>>

Kvízové úlohy:

Дополни предложение: На столе было _____ сладкое.			
что-нибудь	чего-то	что-то	чего-нибудь

Дополни предложение: Купи, пожалуйста _____ сладкое!			
кто-нибудь	что-нибудь	кто	что-то

Дополни предложение: Ребёнку хочется _____ сладкого.			
чего-нибудь	чего-то	что-то	кого-нибудь

Дополни предложение: Ты пригото <u>ви</u> шь _____ на обе <u>д</u> ?			
что-нибудь	что-то	кого-то	кого-нибудь

Дополни предложение: Ирина п <u>е</u> ла _____ весё <u>л</u> ую пес <u>н</u> ю.			
какую-нибудь	которую-то	которую-нибудь	какую-то

Дополни предложение: Спой _____ весё <u>л</u> ое.			
чего-то	что-то	чего-нибудь	что-нибудь

Дополни предложение: Вы уже пла <u>в</u> али на яхте по _____ о <u>з</u> еру?			
каком-то	каком-нибудь	котором-то	чем-нибудь

Дополни предложение: _____ стучит в дверь.			
Кто-то	Кто-нибудь	Какой-нибудь	Что-нибудь

Дополни предложение: Если ты в _____ магазине увидишь _____ игрушку, купи её, пожалуйста.			
каком-то какую-то	каком-нибудь какую-нибудь	чем-нибудь какую-то	каком-нибудь какую-то

Дополни предложение: Вы были в _____ интересной стране?			
какой-то	каком-нибудь	какой-нибудь	которой-нибудь

Závěr

Ruská neurčitá zájmena patří z hlediska jejich osvojení českými žáky mezi problematické gramatické jevy, a to hlavně z toho důvodu, že v ruštině je systém neurčitých zájmen více diferencován než v češtině.

Jedním z cílů této práce bylo vytvořit ucelený teoretický přehled o neurčitých zájmenech z lingvodidaktického hlediska. Práce se tedy zabývá nejen obecnou charakteristikou neurčitých zájmen, jejich tvorbou a klasifikací, ale také metodikou prezentace gramatiky cizího jazyka. Důraz byl přitom kladen na popis různých typů cvičení, zaměřených na efektivní osvojování mluvnického učiva ve výuce cizího jazyka, a to z toho důvodu, že procvičování je z hlediska osvojování nové učební látky nejvíce zásadní fází. Kromě této fáze lingvodidaktické k důležitým aspektům ovlivňujícím výuku cizího jazyka řadí i mateřský jazyk, na který je třeba při prezentaci nové učební látky brát vždy ohled.

Praktická část obsahuje charakteristiku vybraných učebních souborů pro výuku ruštiny. Jedná se o rozbor učebních kompletů „*Raduga po-novomu*“, „*Pojechali*“ a „*Klass!*“. Dílčím cílem práce byla analýza těchto učebních souborů a následná komparace, a to z pohledu prezentace neurčitých zájmen. Kritériem pro komparaci byla mimo jiné přehlednost prezentace učiva, možnosti opakování daného gramatického jevu, apod. Avšak nejvíce se přihlíželo k možnostem procvičování, tzn. k rozsahu zastoupení jazykových, řečových a komunikativních cvičení. Ve všech učebnicích jsou dostatečně zastoupeny jazykové a řečové úlohy, avšak komunikativní cvičení, která by byla zaměřena přímo na procvičování neurčitých zájmen, absentují. Na základě provedené komparace učebnic lze říci, že problematika neurčitých zájmen je v učebnicích „*Raduga po-novomu*“ a „*Pojechali*“, ve kterých k prezentaci tohoto gramatického jevu autoři přistupují podobně, zpracována didakticky lépe než v titulu „*Klass!*“.

Hlavním cílem práce bylo vytvořit soubor cvičení pro efektivní osvojování neurčitých zájmen českými žáky. Práce zahrnuje dva soubory cvičení, přičemž v prvním z nich jsou navržena taková cvičení, která by učitel mohl použít jako doplňkový materiál k učebnicím. U tohoto souboru je důraz kladen na procvičování používání neurčitých zájmen s částicemi *-to* nebo *-нибыдь* ve větách tázacích, rozkazovacích a oznamovacích.

Druhý soubor cvičení je koncipován primárně pro využití v rozšiřujících seminářích ruského jazyka, připravujících žáky na úspěšné složení maturitní zkoušky. Předpokladem pro použití tohoto souboru v hodinách je totiž vysoká jazyková úroveň žáků a také větší množství času. Tento soubor byl vytvořen tak, aby byly procvičovány jak receptivní (čtení, poslech), tak produktivní (mluvení, psaní) řečové dovednosti. Jako výchozí text byla proto vybrána báseň J. Kovaly „*Na jachtě*“ („*Ha яхте*“), se kterou je možné pracovat mnoha způsoby. Žáci si tedy v rámci práce s tímto souborem cvičení nejen procvičí neurčitá zájmena, ale také práci s textem, a v závislosti na časových možnostech si dále mohou prohloubit i znalosti ruských reálií. Tento soubor zahrnuje i tematické obrázky, které jsou podkladem pro tvorbu komunikativního cvičení.

Poslední část se zabývá bezplatnou vzdělávací aplikací KAHOOT! a jejím efektivním a pro žáky i atraktivním využitím ve výuce. Nabízí také příkladový interaktivní kvíz KAHOOT! na procvičování neurčitých zájmen.

Tato diplomová práce je tedy ve své podstatě teoretickým přehledem o zájmenech (s důrazem na zájmena neurčitá) a o postupech efektivního osvojování gramatiky cizího jazyka. Obsahuje také analýzu učebních souborů z hlediska prezentace učební látky o neurčitých zájmenech a jejich následnou komparaci. Hlavním výstupem této práce jsou soubory cvičení, které mohou být doplňkovým materiálem k učebnicím.

Seznam použité literatury

Tituly psané latinkou:

BENEŠ, Eduard a kol. *Metodika cizích jazyků: angličtiny, francouzštiny, němčiny*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971, 267 s. Učebnice pro vysoké školy.

CÍCHA, Václav a kol. *Metodika ruského jazyka: Příručka pro učitele ruského jazyka*. Praha: Lidové nakladatelství, 1975.

CÍCHA, Václav a kol. *Metodika ruského jazyka. Sv. 1*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982.

ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk. 2., přeprac. vyd.* Praha: ISV, 2000. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). ISBN 80-85866-57-9.

HAVRÁNEK, Bohuslav. KOL. AUTORŮ. *Příruční mluvnice ruštiny pro Čechy: Hláskosloví a tvarosloví. 3*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976.

HAVRÁNEK, Bohuslav a Alois JEDLIČKA. *Stručná mluvnice česká*. Praha: Fortuna, 1996. ISBN 80-7168-306-x.

HENDRICH, Josef a kol. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

JELÍNEK, Stanislav, OLIVERIUS, Zdeněk F. a kol. *Kapitoly z metodiky vyučování ruštině*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980.

LINHART, Josef. *Psychologie učení*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967.

NEKULA, Marek, Zdenka RUSÍNOVÁ a Petr KARLÍK. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-134-4.

VESELÝ, Josef. *Problematika vyučování ruštině jako blízce příbuznému jazyku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

Tituly psané azbukou:

ADAMEC, Přemysl a Stanislav ŽAŽA. *Morfologie ruštiny I*. Brno: Masarykova univerzita, 1996. ISBN 80-210-1454-7.

AKIŠINA, Alla. A., KAGAN, Olga. E. *Учимся учить, для преподавателя русского языка как иностранного*. Moskva: Ruský jazyk, 2012. 255 s. ISBN 978-5-88337-044-0.

BALÁŽ, Gerhard a kol. *Современный русский язык в сопоставлении со словацким: морфология*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1989.

DOLEŽELOVÁ, Eva. *Лекции по морфологии русского языка*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. 159 s. ISBN 80-210-1592-6.

KOPECKIJ, Leontij V. *Морфология современного русского литературного языка*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976.

NOVIKOV, Lev A. *Современный русский язык: фонетика, лексикология, словообразование, морфология, синтаксис*. 2. izd., ispr. i dop. S.-Peterburg: Lan', 1999. ISBN 5811401280.

PUL'KINA, I. M. a E. ZAKHAVA-NEKRASOVA. *Русский язык: Практическая грамматика с упражнениями*. Izd. 8., ispr. Moskva: Ruský jazyk, 2000. ISBN 5-200-02743-8.

PURM, Radko, Stanislav JELÍNEK a Josef VESELÝ. *Didaktika ruského jazyka: vybrané kapitoly*. Vyd. 3. (rozš. a upr.). Hradec Králové: Gaudeamus, 2003. ISBN 80-7041-174-0.

ZEMCOVA, Olga N. *Запомни картинки*. Moskva: Machaon, 2012. ISBN 978-5-18-000767-4.

Elektronické zdroje psané latinkou:

Kahoot! [online]. Kahoot!, 2017 [cit. 2017-07-7]. Dostupné z: <getkahoot.com>

Kdoví-. *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český, 2011 [cit. 2017-02-27]. Dostupné z: <<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?heslo=kdov%C3%A4D&sti=26077&where=hesla&hsubstr=no>>

Klass! 1. *Klett* [online]. Praha: Klett nakladatelství [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <<http://www.klett.cz/index.php?language=russian&csop=246&trmek=1>>

Moderní vyučovací metody – 1. díl – Brainstorming a jeho variace. *Čtenářská gramotnost a projektové vyučování* [online]. Abeceda, o.s., 2011 [cit. 2017-06-08]. Dostupné z: <<http://www.ctenarska-gramotnost.cz/projektove-vyucovani/pv-metody/metody-1>>

Raduga po-novomu 1. *Flexibooks: docela jiné e-knihy* [online]. Plzeň: Fraus Media, c2012-2017 [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <<http://flexibooks.cz/raduga-po-novomu-1/d-69090/>>

ROZBOUDOVÁ, Lenka a Jakub KONEČNÝ. *Choosing a textbook set as one of the problems of the contemporary Russian didactics. XLinguae* [online]. 2017, **10**(1), 70-86 [cit. 2017-04-22]. DOI: 10.18355/XL.2017.10.01.08. ISSN 13378384. Dostupné z: <http://xlinguae.eu/2017_10_01_08.html>

Ruský jazyk. *SPL PRÁCE* [online]. Úvaly: SPL - Práce [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://www.spl-prace.cz/katalog_r.htm>

Využití aplikace Kahoot! ve výuce na ZŠ. *Počítač ve škole: Digitální technologie ve výuce – efektivně, účelně, zajímavě* [online]. Nové Město na Moravě: Počítač ve škole, c2003-2017 [cit. 2017-07-04]. Dostupné z: <<http://www.pocitacveskole.cz/prednasky/vyuziti-aplikace-kahoot-ve-vyuce-na-zs>>

Zaimiek nieokreślony. *Słownik języka polskiego* [online]. PWN, c1997-2017 [cit. 2017-02-27]. Dostupné z: <<https://sjp.pwn.pl/sjp/zaimiek-nieokreslony;2542456.html>>

Elektronické zdroje psané azbukou:

BEGLYAROVA, Asja L. НЕОПРЕДЕЛЕННЫЕ МЕСТОИМЕНИЯ В КОММУНИКАТИВНО-ПРАГМАТИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена* [online]. РОССИЙСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. А.И. ГЕРЦЕНА, 2009, (101), 127-131 [cit. 2017-07-10]. ISSN 1992-6464. Dostupné z: <<https://cyberleninka.ru/article/v/neopredelennye-mestoimeniya-v-kommunikativno-pragmaticheskom-aspekte>>

Местоимение как часть речи. НАУМОВА, Ирина А. *Морфология простым языком: Учебно-справочное пособие* [online]. 2.3. goldrussian.ru, 2014, s. 112-120 [cit. 2017-02-27]. Dostupné z: <<http://www.goldrussian.ru/morfologija-prostym-jazykom.html>>

ШКАРЕНКО, Tatiana M. КАТЕГОРИЯ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ В СОВРЕМЕННЫХ РУССКИХ ФРАЗЕОРЕФЛЕКСАХ. *Известия вузов. Серия «Гуманитарные науки»* [online]. 2011, 2(4), 4 [cit. 2017-02-27]. ISSN 2227-2283. Dostupné z: <http://www.academia.edu/12733594/КАТЕГОРИЯ_НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ_В_СОВРЕМЕННЫХ_РУССКИХ_ФРАЗЕОРЕФЛЕКСАХ>

Толковый словарь Ушакова: Местоимение это. *АКАДЕМИК* [online]. Академик, с2000-2017 [cit. 2017-02-27]. Dostupné z: <<http://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/858966>>

Употребление местоимений. *Открытый урок: Первое сентября.* [online]. Moskva: ИД Первое сентября, с2003-2017 [cit. 2017-06-08]. Dostupné z: <<http://festival.1september.ru/articles/513184/>>

Храм. In: *Raskrasku.com* [online]. 2016 [cit. 2017-07-10]. Dostupné z: <http://raskrasku.com/uploads/posts/2016-01/1453548963_hram-_1_raskrasku.com.jpg>

Чехов А.П. *Litra.ru* [online]. Litra.RU Team, с2003-2017 [cit. 2017-06-08]. Dostupné z: <<http://www.litra.ru/biography/get/wrid/00087801184773068670/>>

Analyzované učebnice a pracovní sešity:

JELÍNEK, Stanislav a kol. *Raduga 4: po-novomu*. Plzeň: Fraus, 2010. ISBN 978-80-7238-947-6.

JELÍNEK, Stanislav a kol. *Raduga 5: po-novomu*. Plzeň: Fraus, 2011. ISBN 978-80-7238-953-7.

JELÍNEK, Stanislav a kol. *Raduga 4: po-novomu*. Plzeň: Fraus, 2010. ISBN 978-80-7238-948-3.

JELÍNEK, Stanislav a kol. *Raduga 5: po-novomu*. Plzeň: Fraus, 2011. ISBN 978-80-7238-954-4.

ORLOVA, Natália, Marta VÁGNEROVÁ, Miroslava KOŽUŠKOVÁ. *Класс! 2: ruština pro střední školy*. Praha: Klett, 2011. ISBN 978-80-7397-066-6.

ORLOVA, Natália, Marta VÁGNEROVÁ a Miroslava KOŽUŠKOVÁ. *Klass! 3: ruština pro střední školy*. Praha: Klett, 2012. ISBN 978-80-7397-067-3.

ŽOFKOVÁ, Hana, Klaudia EIBENOVÁ, Zuzana LIPTÁKOVÁ a Jaroslav ŠAROCH. *Pojechali 4: ruština pro základní školy a víceletá gymnázia*. Úvaly: Albra, SPL - Práce, 2006. Učebnice pro základní školy (Albra). ISBN 80-7361-018-3.

ŽOFKOVÁ, Hana, Klaudia EIBENOVÁ, Zuzana LIPTÁKOVÁ a Jaroslav ŠAROCH. *Pojechali 5: ruštin[a] pro základní školy a víceletá gymnázia : B1*. Úvaly: Albra, 2008. Učebnice pro základní školy (Albra). ISBN 978-80-7361-045-6.

ŽOFKOVÁ, Hana, Klaudia EIBENOVÁ, Zuzana LIPTÁKOVÁ a Jaroslav ŠAROCH. *Pojechali 6: učebnice ruštiny pro základní školy a víceletá gymnázia : B1/B2*. Úvaly: Albra, 2011. Učebnice pro základní školy (Albra). ISBN 978-80-7361-076-0.

ŽOFKOVÁ, Hana, Klaudia EIBENOVÁ, Zuzana LIPTÁKOVÁ a Jaroslav ŠAROCH. *Pojechali 4: ruština pro základní školy a víceletá gymnázia*. Úvaly: Albra, SPL - Práce, 2006. Učebnice pro základní školy (Albra). ISBN 80-7361-022-1.

ŽOFKOVÁ, Hana, Klaudia EIBENOVÁ, Zuzana LIPTÁKOVÁ a Jaroslav ŠAROCH. *Pojechali 5: ruštin[a] pro základní školy a víceletá gymnázia : B1*. Úvaly: Albra, 2008. Učebnice pro základní školy (Albra). ISBN 978-80-7361-046-3.

ŽOFKOVÁ, Hana, Klaudia EIBENOVÁ, Zuzana LIPTÁKOVÁ a Jaroslav ŠAROCH. *Pojechali 6: učebnice ruštiny pro základní školy a víceletá gymnázia : B1/B2*. Úvaly: Albra, 2011. Učebnice pro základní školy (Albra). ISBN 978-80-7361-077-7.

Resumé

Hlavním cílem diplomové práce bylo vytvořit soubor cvičení pro efektivní osvojení ruských neurčitých zájmen českými žáky, který by mohl být při výuce tohoto gramatického jevu na hodinách ruštiny využíván. Z toho důvodu jedním z dílčích cílů této práce bylo vytvořit ucelený teoretický přehled o zájmenech z lingvodidaktického hlediska, a to s důrazem na předmět této práce, kterým jsou zájmena neurčitá. Na základě provedeného přehledu lze říci, že neurčitá zájmena jsou z hlediska jejich osvojení českými žáky obtížným gramatickým jevem, a proto se na něj nesmí ve výuce ruštiny zapomínat.

Význam kategorie neurčitosti s vývojem ruštiny stoupá a současná ruská řeč se tak stává stále více subjektivní a bezprostřední, k čemuž přispívá právě i používání neurčitých zájmen, jejichž systém je v ruském jazyce mnohem více diferencován než v češtině. Neurčitost lze totiž v ruštině vyjádřit mnoha způsoby, avšak pro volbu vhodné varianty je třeba přihlédnout ke kontextu a znát základní pravidla pro jejich užívání.

Pro efektivní osvojení tohoto gramatického učiva je důležitý přístup k jeho prezentaci, na který má velký vliv mimo jiné učebnice. Z toho důvodu dalším cílem této práce bylo vytvořit analýzu a následnou komparaci učebnic, která hodnotí, jakým způsobem autoři učebnic pro výuku ruského jazyka k danému gramatickému jevu metodologicky přistupují. Mezi hlavní kritéria komparace patřila přehlednost a grafické zpracování učební látky o neurčitých zájmenech, možnosti opakování tohoto mluvnického jevu, apod. Avšak nejvíce se přihlíželo ke kritériu zastoupení všech typů úloh (jazykových, řečových, komunikativních) vytvořených pro osvojování, upevňování a opakování neurčitých zájmen. Výsledkem této komparace je zjištění, že v každém titulu jsou dostatečně zastoupena jak jazyková, tak řečová cvičení, kdežto komunikativní naopak zcela absentují. Také samotnému opakování neurčitých zájmen je věnován zanedbatelný prostor. Avšak obecně lze říci, že v učebnicích „*Raduga po-novomu*“ a „*Pojechali*“ autoři přistupují k prezentaci daného učiva didakticky lépe než je tomu v titulu „*Klass!*“.

Praktickým výstupem práce jsou dva soubory cvičení, přičemž jeden z nich je vytvořen tak, aby mohl být používán jako doplňkový materiál k učebnicím. Druhý soubor úloh je koncipován pro rozšiřující semináře ruského jazyka,

připravující žáky na úspěšné složení maturitní zkoušky. Tento set úloh totiž vyžaduje vysokou jazykovou úroveň žáků a dostatečné množství času. Jeho prostřednictvím si žáci procvičí jak receptivní (čtení, poslech), tak produktivní (mluvení, psaní) řečové dovednosti. Kromě procvičování neurčitých zájmen si žáci pomocí tohoto souboru mohou prohloubit znalost ruských reálií.

Posledním zpracovaným cvičením je interaktivní kvíz, který byl vytvořen v bezplatném vzdělávacím programu KAHOOT!. Při práci s touto vzdělávací aplikací žáci využívají multimédia, jež jsou v dnešní době nedílnou součástí jejich života, a proto je tato metoda vhodným prostředkem pro vzbuzení zájmu, motivaci, zpestření hodiny, apod.

Резюме

Основной целью написания этой дипломной работы было создание собрания упражнений для эффективного усвоения русских неопределённых местоимений чешскими учениками, которое в будущем могло бы служить дидактическим пособием при обучении русскому языку. Поэтому одной из частичных целей работы было привести целостный теоретический обзор местоимений с лингводидактической точки зрения, направленный главным образом на предмет работы, которым являются неопределённые местоимения. На основе проведённого обзора можно сказать, что неопределённые местоимения, с точки зрения их усвоения чешскими учениками, принадлежат к сложным грамматическим явлениям, и поэтому не стоит о них забывать на занятиях русского языка.

Значение категории неопределённости с развитием русского языка возрастает и современная русская речь, таким образом, становится более субъективной и непосредственной, чему также способствует, между прочим, употребление в речи и на письме неопределённых местоимений. Их система в русском языке гораздо больше дифференцированная, чем в чешском. Так как неопределённость можно выразить многими различными способами, однако при выборе правильного варианта следует учитывать контекст и знать основные правила их употребления.

Для эффективного усвоения этого учебного материала важен подход к его презентации, на который имеет большое влияние учебник. Именно по этой причине следующей целью работы было создать анализ и сравнение пособий по русскому языку, оценивающий, каким образом авторы подходят к проблематике неопределённых местоимений с точки зрения методологии. Главными критериями сравнения были наглядность и графическая обработка данного учебного материала, возможности его повторения, и т. п. Однако наиболее учитываемым критерием было наличие всех типов упражнений (языковых, речевых, коммуникативных), составленных с целью усвоения, закрепления и повторения неопределённых местоимений. Согласно проведённому исследованию, во всех учебниках достаточно полно представлены языковые и речевые упражнения, в отличие от коммуникативных, которые отсутствуют. Непосредственно повторению

неопределённых местоимений отведено сравнительно небольшое место. Однако следует заметить, что в учебниках *«Радуга по-новому»* и *«Поехали»* авторы подходят к презентации данного учебного материала с дидактической точки зрения значительно лучше, чем в учебнике *«Класс!»*.

Практическим результатом дипломной работы являются два собрания упражнений, причём одно из них составлено так, чтобы оно могло служить дополнительным материалом к учебникам. Так как второй набор упражнений требует высокий языковой уровень и достаточное количество времени, он предназначен для применения на семинарах по русскому языку, готовящих учеников к экзамену на аттестат зрелости. Посредством этих упражнений ученики тренируют как рецептивные (чтение, слушание), так и продуктивные (говорение, письмо) речевые умения. При помощи этого собрания упражнений, кроме тренировки неопределённых местоимений, ученики углубляют свои знания русских реалий.

Последним созданным упражнением является интерактивная викторина, обработанная в бесплатной образовательной программе КАНООТ!. Во время работы с этой образовательной аппликацией ученики используют современные технологии, являющиеся в настоящее время неотъемлемой частью их жизни, и поэтому этот метод оказывается уместным и эффективным средством для привлечения внимания учеников, повышения мотивации, внесения разнообразия на занятиях, и т. п.